

UNIVERZITA JANA AMOSE KOMENSKÉHO PRAHA

BAKALÁŘSKÉ PREZENČNÍ STUDIUM

2010 – 2013

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Pavla Jiříčová

Odsun Němců na příkladě vybraného regionu

Praha 2013

**Vedoucí bakalářské práce:
Mgr. Lukáš Novotný M.A., Dr.**

JAN AMOS KOMENSKY UNIVERSITY PRAGUE

BACHELOR FULL-TIME STUDIES

2010 - 2013

BACHELOR THESIS

Pavla Jiříčová

**Expulsion of Germans on the example of selected
region**

Prague 2013

**The bachelor Thesis Work Supervisor:
Mgr. Lukáš Novotný M.A., Dr.**

Prohlášení

Prohlašuji, že předložená bakalářská práce je mým původním autorským dílem, které jsem vypracovala samostatně. Veškerou literaturu a další zdroje, z nichž jsem při zpracování čerpala, v práci řádně cituji a jsou uvedeny v seznamu použitých zdrojů.

Souhlasím s prezenčním zpřístupněním své práce v univerzitní knihovně.

V Praze dne

Jméno autorky

Poděkování

Chtěla bych poděkovat vedoucímu své bakalářské práce panu Mgr. Lukáši Novotnému M.A., Dr. za vždy vstřícný přístup a cenné rady k vypracování této práce.

Anotace

Bakalářská práce se zabývá pohledem na vysídlení Němců z Československa a konkrétně potom z oblasti Litoměřicka. Rozebírá způsoby provedení odsunu, postoje tří velmocí, Velké Británie, Spojených států amerických a Sovětského svazu a počty odsunutých Němců. Teoretické poznatky jsou ověřeny v oblastním archivu Litoměřice se sídlem v Lovosicích. Na závěr jsou rozebrány důsledky odsunu v rovině politické, ekonomické, hospodářské a etnické.

Klíčové pojmy

Divoký odsun, důsledky odsunu, národnostní menšiny, odsuny Němců, organizovaný odsun, průběh odsunu, předpoklady odsunu.

Annotation

This thesis deals with looking at the displacement of Germans from Czechoslovakia and then specifically in the area of Litoměřice. It analyzes the ways of making the transfer, attitudes three superpowers, the United Kingdom, the United States and the Soviet Union and the numbers of displaced Germans. The theoretical findings are verified in the Regional Archives Litomerice based in Lovosice. In conclusion, the consequences of displacement are discussed in terms of political, economic, ethnic and economic.

Key words

Displacement assumptions, ethnic minorities, organized departure, the consequences of displacement, the course of displacement, the expulsion of Germans, wild evacuation.

OBSAH

ÚVOD	8
1 SOCIODEMOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKY VE 2. POLOVINĚ 40. LET V POHRANIČÍ	11
1.1 Politický vývoj	11
1.2 Ekonomický vývoj	14
1.3 Hospodářská struktura	16
1.4 Etnická struktura	18
2 ODSUN NĚMCŮ Z ČESKOSLOVENSKA	22
2.1 Představy o odsunu Němců	22
2.2 Divoký odsun	27
2.3 Organizovaný odsun	28
3 ODSUN NĚMCŮ Z LITOMĚŘICKA	33
3.1 Divoký odsun	34
3.2 Organizovaný odsun	37
4 NÁSLEDKY ODSUNU	43
4.1 Politické následky	43
4.2 Ekonomické následky	43
4.3 Hospodářské následky	44
4.4 Etnické následky	45
4.5 Odsun a dekrety v reflexi české veřejnosti	46
ZÁVĚR	48
SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ	51

Úvod

Cílem této práce je popsat odsun Němců z Československa a zejména pak z litoměřického regionu a to popisem příčin odsunu, jeho průběhu a následků. V okrese Litoměřice byl odsun Němců ve čtyřicátých letech otázkou velmi aktuální, protože toto území bylo součástí tzv. Sudet. Práce popisuje genezi odsunu Němců na poli československém i mezinárodním, průběh odsunu komplexně v celém Československu, zejména tedy v Čechách a následně důsledky tohoto aktu v rovině politické, ekonomické, hospodářské a etnické. Následně se zabývá reflexí odsunu současného obyvatelstva České republiky na toto téma.

Hlavní otázkou tedy je, jak probíhal odsun Němců z Litoměřicka a jaká specifika a následky s sebou přinesl. Stejně jako v případě odsunu z Československa, i na Litoměřicku přinesl odsun své následky a to nejen etnické.

Tato práce vychází primárně z historických hledisek, ovšem v souladu s požadavky na bakalářské práce studentů UJAK, se pokusme definovat hypotézy související s tématem odsunu Němců z Litoměřicka. Hypotézou číslo jedna je to, že odsun, alespoň podle prostudované dostupné literatury, probíhal vesměs spořádaně a bez excesů. K nim docházelo, či mohlo docházet zejména v internačním táboře Malá pevnost Terezín, který se po válce proměnil z koncentračního pracovního tábora na internační a sběrný tábor německého obyvatelstva z širšího okolí Litoměřicka, v některých případech dokonce i z Prahy. Hypotézou číslo dvě je pak to, že následky odsunu byly viditelné z hlediska hospodářského již v průběhu odsunu, z hlediska ekonomického a etnického bezprostředně po něm, když nastalo osídlování, a z hlediska politického hned po následujících volbách v roce 1946. Litoměřicko bylo a stále je zemědělskou a průmyslovou oblastí, k jejímuž narušení došlo zejména z důvodu vysídlení německých obyvatel, následně také proto, že noví osídlenci nebyly zemědělsky ani nijak technicky vzdělaní, ale přicházeli zejména za ziskem majetku, který často následně opouštěli, protože život v pohraničí nesplňoval jejich očekávání.

Zvolená problematika již není mezi obyvateli České republiky příliš aktuální, nicméně v oblasti politiky, a to zejména mezinárodní, se o tomto problému ještě občas diskutuje. Dokud však naše republika bude sousedit s tou německou, nebude toto téma nikdy vyhaslé.

Osobní motivací k psaní tohoto tématu je fakt, že autorka pochází přímo z Litoměřic a ačkoliv jsou tu pozůstatky existence německých obyvatel, místní obyvatelé si to často neuvědomují.

Co se týče stavu poznání v oblasti tohoto tématu, historických zdrojů pojednávajících o odsunu Němců z Československa je mnoho. Problém však spočívá v tom, že u každého z nich je potřeba vyhodnotit jeho objektivnost, případně zaujatost (ta je ostatně patrná již i například v sémantické rovině a v tom, zda se hovoří o „odsunu“, „vysídlení“, či třeba „vyhnání“). Například v počtech úmrtí, způsobených odsunem, se výrazně liší údaje českých a německých historiků. Německé údaje jsou v tomto případě pochopitelně mnohonásobně vyšší. Zatímco Češi ve své literatuře tento čin ospravedlňují jako akt odplaty za zabrání Sudet a vystěhování Čechů z pohraničí, Němci to často považují za krutý čin, který české obyvatelstvo nemělo právo vykonat. Je tedy potřeba pečlivě vybírat literaturu, která nebude nijak výrazně zaujatá jedním či druhým pohledem na věc. Následuje zjištění, že dostupné objektivní literatury zase tolik není.

Dalším problémem jsou knihy psané za komunistického režimu. V těchto zdrojích je pochopitelně často zkreslený vliv Sovětského svazu na odsun Němců z Československa, který byl v té době výrazný. O faktu, že volby v roce 1946 nebyly svobodné v pravém slova smyslu a o způsobu, jakým se komunistická strana v Československu dostala k moci, se tento typ zdrojů vůbec nezmiňuje. Naopak politika socialismu je zde vylíčena v tom nejlepším světle, Sovětský svaz představuje roli osvoboditele a zachránce Československa a další spojenci, kterými byly Velká Británie a Spojené státy americké, jsou odsunuti do pozadí. Zdroje vydávané za totality je třeba také pečlivě prostudovat a zvážit, zda je lze považovat za objektivní. V některých případech je lepší se jim úplně vyhnout.

Co se týče zdrojů spojených s litoměřickým regionem, těch je nedostatek. Některé informace lze vyhledat v knihách zaměřujících se na Sudety, ale to v opravdu minimální míře a za vyvinutí velkého úsilí. O něco lepší je to u zdrojů, které se zabývají například ústeckou oblastí, nebo méně či více vzdáleným okolím Litoměřicka. Zde už je o něco snazší vyhledat informace týkající Litoměřic, případně jeho okolí, ale stále jen v omezené míře. Je tedy potřeba obrátit se na okresní archiv, v jehož útrokách se skrývají cenné informace o jednotlivých internačních táborech v litoměřickém okrese, případně o počtech transportovaných lidí z těchto táborů. Ani zde to však není snadná práce, protože archivováno je opravdu vše dochované od potravinových lístků, přes objednávky postelí až ke jmenným seznamům internovaných a odsunutých Němců. U některých internačních táborů, jako jsou například internační tábor v Lovosicích a Roudnici však většina údajů úplně chybí. Proto i zde je potřeba dobře hledat a pečlivě zvážit, které údaje jsou ucelené a které přínosné.

Práce je rozdělena do čtyř kapitol, které jsou ještě dále strukturovány na podkapitoly. Tyto podkapitoly se potom promítají z odsunu Němců z Československa na odsun z litoměřického regionu.

První kapitola má název Sociodemografická charakteristika v 2. polovině 40. let v pohraničí. Dále je strukturována na podkapitoly o politickém vývoji, ekonomickém vývoji, hospodářské struktuře a etnické struktuře. Je zde popsána poválečná situace v těchto čtyřech rovinách, protože znalost právě těchto aspektů je klíčová pro porozumění dalšímu textu a potažmo také dalšímu vývoji Československa. Je zde popsáno zejména etnické složení obyvatelstva, aby bylo zřejmé, jak velkou menšinu tvořili Němci. Politická situace před volbami a po nich je také důležitým ukazatelem situace v Československu, k níž odsun Němců nepochybně také přispěl. Kapitulu doplňují situace hospodářská a ekonomická, jejichž vývoj úzce souvisel jak s odsunem Němců, tak s nástupem komunismu.

Druhá kapitola se zabývá samotným odsunem Němců z Československa. Je strukturována do tří podkapitol, které se zabývají představami o odsunu Němců a poté divokým a organizovaným odsunem. Představy o odsunu jsou tu popisovány z hlediska domácího obyvatelstva, odboje, exilové vlády a v neposlední řadě také mezinárodních spojenců. Protože představy těchto několika skupin se často výrazně lišily, je zde popsáno, jak došlo ke konečné shodě v řešení otázky odsunu. Divoký odsun byl důsledkem zdrženlivosti spojenců proveden opravdu neorganizovaně. Následoval odsun organizovaný, na jehož lidském provedení trvaly právě spojenci.

Třetí kapitola řeší stejně jako druhá divoký a organizovaný odsun, ale v tomto případě již na Litoměřicku. I zde vysídlení Němců proběhlo stejně jako v celém Československu ve dvou vlnách, z nichž první byla divoká a neorganizovaná a druhá již daleko mírnější, lidštější a organizovanější. Litoměřice slouží jako velmi dobrý příklad vysídlení Němců zejména proto, že se nacházely na území Sudet a po druhé světové válce byly výrazně osídleny právě německými obyvateli.

Závěrečná kapitola je věnována následkům odsunu opět ve čtyřech rovinách, které byly řešeny v kapitole první. Jde o důsledky politické, ekonomické, hospodářské a etnické. Zde je patrné, jak idea etnicky homogenního státu výrazně nahrála komunistům v jejich následujícím vývoji v Československu. Zároveň tato kapitola na závěr řeší, jak je to s odsunem Němců a prezidentskými dekrety v reflexi současné veřejnosti.

1 SOCIODEMOGRAFICKÁ CHARAKTERISTIKA VE 2. POLOVINĚ 40. LET V POHRANIČÍ

1.1 Politický vývoj

Politický vývoj Československa byl závislý na jednáních dvou center našeho zahraničního odboje, a to centra moskevského a londýnského. Tato jednání probíhala v březnu roku 1945 v Moskvě. Jejich výsledkem bylo sestavení nové vlády. Londýnští i moskevští politikové se shodli na snaze zajistit si mocenské pozice v osvobozené vlasti. Nedůvěra k domácímu odboji jim byla také společná, proto pro jeho reprezentanty nebylo ve vládě počítáno ani s jedním ministerským křeslem.¹

První československá vláda na osvobozeném území byla jmenována prezidentem Benešem 4. dubna 1945 v Košicích. Jejím předsedou se stal Z. Fierlinger. Hned na prvním zasedání vyhlásila vláda v Moskvě dohodnutý tzv. Košický vládní program. Ten řešil otázky zahraničněpolitické, vojenské a zejména obnovu předmnichovského Československa s radikálními proměnami politického, sociálního, správního i ekonomického systému.²

V Košickém programu byl mimo jiné zakotven zákaz pravicově orientovaných stran z první republiky. Na naši politickou scénu se v poválečném období měli vrátit pouze sociální demokraté, národní socialisté, lidovci, slovenští demokraté a komunisté, kteří byli reprezentováni dvěma stranami, a to KSČ a KSS. Ignorovaly se tak hlasy československých občanů, kterých více než polovina volila v předválečných volbách agrárníky, národní demokraty, živnostníky a ostatní strany, jejichž činnost neměla být obnovena.³

Moskevská jednání nepochybně probíhala pod taktovkou komunistů, kteří na ně byli velmi dobře připraveni, což se nedá říct o jejich londýnských partnerech. Svědčí o tom zejména složení nové vlády. Podle dohody měla být vláda sestavena ze tří ministrů, zastupujících vždy jednu povolenou stranu. Znamenalo to tedy, že komunisté díky existenci dvou komunistických stran získali šest ministerských křesel. Vedle dvou místopředsedů vlády, jednoho za KSČ a jednoho za KSS, obsadili úřady ministrů vnitra (KSČ), informací (KSČ), zemědělství (KSS) a práce a sociálních věcí (KSS). K tomu

¹ KRYSTLÍK, Tomáš. *Únor 1948 nebyla žádná náhoda*. [online]. [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2008032092>

² NĚMEČEK, Jan. *Cesta k dekretům a odsunu Němců*. 1. vyd. Praha: Littera Bohemica, 2002. Str. 79. ISBN 80-85916-21-5.

³ TOMEŠ, Zdeněk. *Hospodářská politika 1900-2007*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. Str. 231. ISBN 978-80-7400-002-7.

byl tajemníkem na ministerstvu zahraničních věcí jmenován komunista Vlado Clementis, předsedou vlády se stal komunistický sympatizant Zdeněk Firlinger a ministrem obrany taktéž komunistický sympatizant Ludvík Svoboda. Extrémní levice se takto bez boje dostala k moci a mohla zásadním způsobem ovlivňovat vývoj osvobozené republiky.⁴

V poválečném Československu byla vytvořena Národní fronta Čechů a Slováků, ta představovala orgán, v němž měli být zastoupeni představitelé všech povolených stran a který měl řešit vznikající problémy. Zároveň směla Národní fronta rozhodovat o tom, které strany budou mít do budoucna povolenou činnost a které nikoliv. Tento orgán byl do jisté míry postaven mimo demokratickou kontrolu a nad parlament.⁵

Roku 1946 měla být vláda vzešlá z dohod politických stran a prozatímní národní shromáždění nahrazeny řádnými orgány, které vzejdou z výsledku voleb. Ty sice měly dané hranice, ale lidé znepokojeni politickým vývojem v poválečném Československu si s nimi spojovali značné naděje. Komunisté a v podstatě celé levicové smýšlení byli však v té době poměrně populární nejen v Československu, ale také v celé Evropě. Volby tedy proběhly sice za účinné kontroly, ale v rámci možností demokraticky. Aby voliči nemohli volit největší konkurenty komunistů, prosadili sami komunisté tzv. bílé lístky. Volič, který nechtěl volit ani jednu ze stran nabízenou Národní frontou, mohl do urny vhodit bílý lístek na znamení nespokojenosti.⁶

26. 5. 1946 se konaly parlamentní volby. V českých zemích nejlepšího výsledku dosáhla KSČ se 40,17 % hlasů, následovali je národní socialisté s 23,66 % hlasů, lidová strana získala 20,23 % hlasů a sociální demokracie 15,59 % hlasů. Na Slovensku už ovšem pro komunistickou stranu volby nedopadly tak uspokojivě. KSS tam získala pouhých 30,48 % hlasů, zatímco Demokratická strana získala 61,43 % hlasů. Zbýlá procenta hlasů si mezi sebe rozdělily Strana Slobody s 4,2 % a Strana práce s 3,11 %.⁷

Komunisté přesto v celostátním měřítku vyhráli. V novém parlamentu získali 114 poslaneckých mandátů. Národní socialisté získali 55 mandátů, lidovci 46, demokraté 43, sociální demokraté, kteří se spojili se slovenskou Stranou práce, 39 mandátů a Strana slobody tři mandáty. 2. července byla jmenována nová vláda, v jejímž čele stanul Klement Gottwald. KSČ v ní obdržela 7 křesel, KSS 2, sociální demokraté 3 a

⁴ KRYSTLÍK, Tomáš. *Únor 1948 nebyla žádná náhoda*. [online]. [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2008032092>

⁵ PROCHÁZKA, Jaromír. *Poválečné Československo 1945 – 1989*. 1. vyd. Praha: Karolinum. Str. 9. ISBN 80-7066-437-1.

⁶ TOMEŠ, Zdeněk a kol. *Hospodářská politika 1900-2007*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. Str. 232. ISBN 978-80-7400-002-7.

⁷ BUCHVALDEK, Miroslav et al. *Československé dějiny v datech*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1987. Str. 468.

národní socialisté, lidovci a demokraté 4 křesla. Dvěma ministry bez politické příslušnosti byli Ludvík Svoboda a Jan Masaryk.⁸

Mezi komunisty časem začala vzrůstat nedůvěra ve výsledky příštích voleb, proto začali prosazovat požadavek vypořádat se s politickými protivníky mimoústavní cestou. Po tom, co ministr vnitra V. Nosek zahájil přesuny ve velitelském sboru Bezpečnosti, vláda rozhodla, aby realizace ministrových rozkazů byla zastavena. Tyto přesuny měly komunistů zajistit úplnou kontrolu hlavního města. Ministr Nosek se odmítl rozhodnutí vlády podřídít, proto se ministři národně socialistické, lidové a demokratické strany rozhodli podat demisi. Odstupující ministři své naděje vkládali do prezidenta Edvarda Beneše, který měl stále velkou autoritu mezi politiky i veřejností. Mezi Benešovy pravomoci mimo jiné patřilo odmítnutí demise ministrů, nebo vypsání předčasných voleb.⁹

20. února oznámili ministři Hubert Ripka, Petr Zenkl, Jaroslav Stránský, Prokop Drtina, Jan Šrámek, František Hála, Adolf Procházka, Jan Kopecký, Štefan Kočvara, Ivan Pietor, Mikoláš Franek a Ján Lichner oficiálně demisi prezidentovi.¹⁰ O den později prezident Edvard Beneš navrhoval, aby se odstoupivší ministři vrátili zpět do vlády. ÚV KSČ vypracovalo dopis, v němž požadují, aby prezident republiky demisi ministrů přijal. Vláda měla zůstat na svém místě s tím, že její předseda K. Gottwald by ihned zahájil porady o doplnění vlády.¹¹ Beneš pod hrozbou občanské války a následujícího sovětského zásahu 25. února 1945 demisi přijal a přistoupil na požadavky komunistů.¹²

Začala doba totalitního politického systému, nesvobody, zastrašování u voleb a jejich falšování a také politických procesů.¹³

7. června 1948 abdikoval prezident Beneš, o týden později Národní shromáždění zvolilo novým prezidentem Klementa Gottwalda.¹⁴

Nejmasovějším projevem nesouhlasu s komunistickým režimem se stala emigrace, do níž odešla po únoru 1948 i řada významných osobností.

⁸ PROCHÁZKA, Jaromír. *Poválečné Československo 1945 – 1989*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. Str. 16. ISBN 80-7066-437-1.

⁹ RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1995. Str. 181. ISBN: 80-7108-098-5.

¹⁰ BUCHVALDEK, Miroslav et al. *Československé dějiny v datech*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1987. Str. 488.

¹¹ PROCHÁZKA, Jaromír. *Poválečné Československo 1945 – 1989*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. Str. 33. ISBN 80-7066-437-1.

¹² PROCHÁZKA, Jaromír. *Poválečné Československo 1945 – 1989*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. Str. 42. ISBN 80-7066-437-1.

¹³ PROCHÁZKA, Jaromír. *Poválečné Československo 1945 – 1989*. 1. vyd. Praha: Karolinum, 1991. Str. 47. ISBN 80-7066-437-1.

¹⁴ BUCHVALDEK, Miroslav et al. *Československé dějiny v datech*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1987. Str. 497.

1.2 Ekonomický vývoj

V podstatě bezprostředně po tom, co se komunismus dostal v Československu k moci, byla zahájena likvidace soukromého sektoru národního hospodářství.¹⁵ O převedení závodů a podniků pod národní správu do soukromých rukou usilovali hlavně představitelé demokratických stran, stále častěji se však ozývaly hlasy volající po znárodnění.¹⁶

Od dubna 1948 přijal parlament řadu zákonů týkajících se znárodnování podniků s více než 50 zaměstnanci a firem působících v oblasti velkoobchodu, stavebnictví, zahraničního obchodu, polygrafie, cestovního ruchu a pohostinství, ke znárodnění většiny průmyslových a těžebních komplexů došlo již v roce 1945. Následovalo znárodnování i menších podniků, což bylo v rozporu se zákonem. Koncem roku 1948 bylo více než 95 % zaměstnanců průmyslovými pracovníky ve státním sektoru. Poté, co byla zlikvidovaná soukromá řemesla, maloobchody a živnosti, se stal stát v čele s komunistickou stranou monopolním pánem nad Československou ekonomikou.¹⁷

Hospodářská demokracie zanikla spolu se zánikem soukromého sektoru. Nyní měla být ekonomika státu řízena centrálně a podle jednoho ústředního plánu. Politické cíle se staly určujícími při hospodářském rozhodování. K realizaci těchto cílů byla vytvořena mocná a početná hospodářská byrokracie. Na vrcholu této byrokracie stál Státní úřad plánovací. To vše se dělo za vydatné pomoci sovětských expertů a podle sovětského vzoru. K dohledu nad plněním plánu a ke zvyšování pracovní výkonnosti byly zřízeny odbory. Kromě toho byla za tímto účelem organizována různá údernická hnutí a socialistické soutěže.¹⁸

Následovala rozsáhlá přestavba našeho průmyslu, ve které Československo vystupovalo jako zbrojnice stmelujícího se sovětského bloku a jako strojírenská velmoc. Důraz byl kladen zejména na těžké strojírenství, bez ohledu na skutečné možnosti a potřeby země. Vývoj tohoto průmyslového odvětví byl závislý především na potřebách armády, vzhledem k blížícímu se válečnému konfliktu. Jedna třetina celkové produkce československého strojírenství připadala na zbrojní výrobu. Vývoj ostatních odvětví hospodářství, zejména spotřebního průmyslu a služeb, byl výrazně

¹⁵ KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu*. 1. vyd. Praha: Academia, 2007. Str. 78. ISBN 978-80-200-1536-5.

¹⁶ RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 117. ISBN 80-7044-180-1.

¹⁷ TOMEŠ, Zdeněk a kol. *Hospodářská politika 1900-2007*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. Str. 233. ISBN 978-80-7400-002-7.

¹⁸ TOMEŠ, Zdeněk a kol. *Hospodářská politika 1900-2007*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. Str. 237. ISBN 978-80-7400-002-7.

zbrzděn. Velmi účinným prostředkem k likvidaci středních vrstev se stalo přesouvání pracovní síly i takzvaně neproduktivních zaměstnanců do těžkého průmyslu.¹⁹

V ústecké oblasti byla znárodněna většina závodů, tedy 78, zbývajících 12 patřilo do potravinářského průmyslu. Znárodněné závody se staly základem národních podniků, ty byly vytvářeny v jednotlivých odvětvích národního hospodářství. Největším báňským podnikem lidově demokratického Československa se počtem dolů a výší těžby stal nově vytvořený národní podnik Severočeské hnědouhelné doly v Mostě. V ústecké oblasti dále sídlily podniky zabývající se kovoprůmyslem, keramickým průmyslem, tukovým průmyslem, chemickým průmyslem, sklářským průmyslem, lihovarským a drožďářským průmyslem nebo papírenským průmyslem.²⁰

Československý zahraniční obchod byl zcela přeorientován na Sovětský svaz a jeho satelity. Tím se úplně změnilo postavení Československa k mezinárodnímu hospodářskému systému. Struktura průmyslové výroby v Československu byla přizpůsobována nedostatečně vyvinutým partnerům. Jednou z hlavních příčin nesmyslné přestavby bylo plnění sovětských požadavků. V roce 1949 byla zřízena Rada vzájemné hospodářské pomoci za účelem koordinace vývoje jednotlivých ekonomik v rámci sovětského bloku. Toto uskupení mělo dosáhnout úplné nezávislosti na kapitalistickém světě.²¹

Kolektivizace zemědělství byla důležitou charakteristickou součástí přechodu k socialistické ekonomice. Komunisté se napřed pokoušeli přesvědčit rolníky, aby do družstev vstupovali dobrovolně, to se jim ale nepovedlo, a tak v letech 1950 – 1953 proběhlo násilné združstevňování. Vzhledem k tomu, že se nově vzniklá družstva téměř okamžitě ocitla v zoufalé hospodářské situaci, řada rolníků využila první příležitosti, aby z nich vystoupila. V letech 1955 – 1958 se přistoupilo ke druhé vlně kolektivizace, jejímž motivem byla likvidace samovýrobců jako obtížně politicky ovladatelné skupiny a uvolnění sil pro těžký průmysl. Na konci druhé vlny kolektivizace tak téměř 80 % obcí mělo družstva. V porovnání s rokem 1948 klesl v Čechách poměr drobných a středních rolníků na celkovém počtu obyvatelstva z 15,7 % na 2,1 %. Na Slovensku to bylo z 32,2 % na 6,8 %. Československo bylo po celé poválečné období

¹⁹ TOMEŠ, Zdeněk a kol. *Hospodářská politika 1900-2007*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. Str. 239. ISBN 978-80-7400-002-7.

²⁰ RADVANOVSKEJ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 123. ISBN 80-7044-180-1.

²¹ TOMEŠ, Zdeněk a kol. *Hospodářská politika 1900-2007*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. Str. 240. ISBN 978-80-7400-002-7.

závislé na dovozu potravin, protože hospodářská výkonnost zemědělství se pochopitelně nezlepšila.²²

I navzdory politickým a hospodářským problémům se stala první poválečná léta obdobím rozvoje vědy a kultury. Vědecké instituce rychle navázaly své předválečné kontakty v Evropě i zámoří. Zároveň se začaly více rozvíjet styky se sovětskými vědeckými pracovišti. Praha se tak stala dějištěm řady významných kongresů, sjížděly se sem vědecké špičky z různých oborů. I přes počáteční potíže se znárodněním české kinematografie v květnu 1945 se začal prosazovat československý film. Vznikla slavná česká škola animovaného filmu. Za rozkvětem československé kultury udělal tečku únorový převrat, který nastolil socialistický realismus. Vazby s kulturním i vědeckým děním se západem byly zprerušeny. Místo nezávislých kulturních a uměleckých spolků byly vytvořeny centralizované instituce. Československá věda se následně orientovala téměř výhradně na spolupráci se sovětským svazem.²³

1.3 Hospodářská struktura

Hospodářská struktura se dá stejně jako etnická struktura odvodit z údajů vzniklých při sčítání obyvatel v roce 1930 a následně v roce 1950. Zatímco v roce 1930 vznikly pouze údaje o počtech osob pracujících v daném odvětví, v roce 1950 jsou již k dispozici nejen údaje o počtech pracujících v daném odvětví, ale i o tom, zda jsou to muži či ženy, případně do jaké věkové skupiny spadají.

Nelze však dohledat, jak to bylo s národnostními skupinami a kolik zástupců kterého národa pracovalo v tom kterém odvětví. V mnoha literárních pramenech je ale uvedeno, že mnozí zemědělci v pohraničních oblastech nebyli odsunuti v nejbližší možnou dobu jako ostatní jejich krajané pracující například v obchodě nebo ve veřejné službě. Tito němečtí zemědělci museli naopak pomáhat českým sedlákům se sklizní a až poté, co byla úroda sklizena, nastoupili k odsunu. Někteří pracovníci v průmyslu nebo techničtí odborníci se dokonce odsunu vyhnuli, protože byli shledáni jako nepostradatelní pro svůj obor.²⁴

Lze tedy říci, s ohledem na rozmístění německého obyvatelstva, že nejvíce pracujících Němců se nacházelo v pohraničí, kde se věnovali většinou tomu odvětví,

²² TOMEŠ, Zdeněk a kol. *Hospodářská politika 1900-2007*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. Str. 239. ISBN 978-80-7400-002-7.

²³ STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948 - 1989*. 1. vyd. Praha: ISE, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Str. 173. ISBN 80-85241-29-3.

²⁴ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 164. ISBN 80-7044-180-1.

které bylo pro kraj typické. Na severu Čech šlo tedy hlavně o zemědělství a průmysl, na Moravě zejména o vinařství.

Během sčítání lidí v roce 1930 bylo zjištěno, že nejvíce lidí pracuje v průmyslu a výrobních živnostech. Dalším odvětvím, které poskytovalo velký počet pracovních míst, bylo zemědělství. Z 10 674 386 obyvatel pracovalo v průmyslu a výrobních živnostech 2 226 518 osob, v zemědělství potom 972 178 osob. Daleko menší počet osob pracoval v ostatních odvětvích, 437 162 obyvatel v obchodu a peněžnictví, 237 274 osob v dopravě, 260 583 osob ve veřejné službě a svobodných povoláních, 113 074 osob v domácích a osobních službách, 109 342 osob ve vojenských službách, 44 318 osob v lesnictví a rybářství, 63 581 osob bez údaje o povolání a 717 348 osob vykonávalo jiná povolání. Pomáhajících členů rodin bylo 656 826, rodinných příslušníků bez vlastního povolání 4 683 864 a 152 318 osob pracovalo jako domácí služebnictvo.²⁵

Z údajů, které vzešly ze sčítání lidí v roce 1950, již lze vyčíst, že pracovat začínaly děti mezi desátým a čtrnáctým rokem, a to nejčastěji jako dělníci a učni. Nejstaršími pracujícími potom byli dělníci a samostatní živnostníci, ať už se zaměstnanci nebo bez, jejich věk se pohyboval mezi 90 a 94 lety.²⁶

Zaměstnaných bylo celkem 3 460 679 mužů a žen. Nejvíce z nich, 1 663 518, bylo zaměstnáno jako dělníci. Méně početné skupiny zaměstnanců pracovaly jako úředníci - 652 912 osob, zřizenci - 419 048 osob, samostatní živnostníci bez zaměstnanců - 517 421 osob, samostatní živnostníci se zaměstnanci - 94 220 osob, učňů bylo 111 500 a družstevníků 307. Bez vlastního povolání bylo 1 111 618 lidí, pomáhajících v živnosti 18 509 a pomáhajících v zemědělství 588 966. Početně hojně zastoupenou skupinou byly také ženy v domácnosti, kterých bylo 1 370 311. Studentů bylo 118 403 a ostatních obyvatel 2 227 647.²⁷

V průběhu roku 1947 bylo stále více jasné, že se systém národní fronty dostává do hluboké krize. V zemi narůstala nespokojenost způsobená nepříznivým hospodářským vývojem. Vyhrocovala se i střetnutí mezi koaličními partnery. Výroby znárodněných podniků byly neefektivní a v zahraničí neschopné konkurence. Bylo to dáno jejich

²⁵ ČSÚ. *Přítomné obyvatelstvo podle tříd povolání, v kombinaci s postavením v povolání k 1. 12. 1930.* [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/2223F3CF3B70BE4DC1256E6600436379/\\$File/tab6_30.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/2223F3CF3B70BE4DC1256E6600436379/$File/tab6_30.pdf)

²⁶ ČSÚ. *Přítomné obyvatelstvo podle věkových skupin, poměru k povolání, postavení v závodě výdělečně činných a pohlaví k 1. 3. 1950.* [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/AAEE74A3E04306CEC1256E66003827A3/\\$File/tab5_50.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/AAEE74A3E04306CEC1256E66003827A3/$File/tab5_50.pdf)

²⁷ ČSÚ. *Přítomné obyvatelstvo podle věkových skupin, poměru k povolání, postavení v závodě výdělečně činných a pohlaví k 1. 3. 1950.* [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/AAEE74A3E04306CEC1256E66003827A3/\\$File/tab5_50.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/AAEE74A3E04306CEC1256E66003827A3/$File/tab5_50.pdf)

zatížením byrokracií. Krizí procházela zejména nová hospodářství v pohraničí. Ani produktivita zemědělství se nevyhnula krizi, poklesla hluboko pod předválečnou úroveň. Zároveň se v důsledku mimořádného sucha zhoršovalo zásobování obyvatelstva. Zatímco o osudu Československa se v té době rozhodovalo především na poli zahraniční politiky, veřejnost byla zcela zaujata vnitropolitickými problémy.²⁸

1.4 Etnická struktura

Co se etnické struktury obyvatelstva ve 40. letech týče, musíme vycházet ze sčítání lidí, které proběhlo 1. prosince 1930 a 1. března 1950. Mezitím mělo proběhnout sčítání lidu v roce 1940 na okleštěném území Protektorátu Čechy a Morava, to se ale neuskutečnilo. Zabránili mu čeští politici a demografové. Důvodem měla být nepřipravenost, ale hlavním úmyslem bylo neposkytnout okupační mocnosti spolehlivé podklady pro válečné hospodářství. Další sčítání tedy proběhlo v již zmíněném roce 1950.²⁹

1. prosince 1930 se uskutečnilo historicky druhé československé sčítání lidu. Poprvé bylo součástí sčítání také zjišťování plodnosti žen, což mělo důležitý význam pro zkoumání reprodukce obyvatelstva v Československu.³⁰

Důležité je, jak bylo v roce 1930 pojato sčítání národnostních skupin. Zjišťovala se sice přímo národnost, ale v návodu bylo uvedeno, že se národnost zapíše zpravidla podle mateřského jazyka. Tento krok byl předmětem kritiky národnostních menšin i většinové populace. Doporučení demografů, že by se při sčítání lidu měla zjišťovat jak národnost, tak i mateřský jazyk, bylo poprvé uplatněno až v roce 1970.³¹

Zjišťována byla také gramotnost obyvatelstva, což je znalost psaní a čtení, a to v řadě kombinací, například v závislosti na národnosti. Zároveň se zjišťovaly informace o povolání a vedlejším povolání.³²

Zjištěno bylo, že na území České republiky se k 1. prosinci 1930 nacházelo 10 674 386 obyvatel. Z toho 1 793 709 československé národnosti ve věku do 14 let, 4 091 470 osob ve věku od 15 do 49 let a 1 463 860 osob starších 50 let. Německé

²⁸ RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 159. ISBN 80-7044-180-1.

²⁹ ČSÚ. *Československé sčítání lidu 1930*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/ceskoslovenske_scitani_lidu_1930

³⁰ ČSÚ. *Československé sčítání lidu 1930*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/ceskoslovenske_scitani_lidu_1930

³¹ ČSÚ. *Československé sčítání lidu 1930*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/ceskoslovenske_scitani_lidu_1930

³² ČSÚ. *Československé sčítání lidu 1930*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/ceskoslovenske_scitani_lidu_1930

národnosti připadalo 713 082 obyvatel do 14 let, 1 733 166 osob ve věku od 15 do 49 let a 703 572 obyvatel starších 50 let. Zbytek připadal na židovskou a jiné a neznámé národnosti.³³

Nejvíce osob německé národnosti se pochopitelně nacházelo na území Čech, a to přibližně dvě třetiny, žily zejména v pohraničí a na území měst Prahy a Brna, zbytek byl potom na území Moravy a Slezska.³⁴

Na 3 899 708 obyvatel československé národnosti připadalo 51 955 negramotných, kteří neuměli číst ani psát, a 9 545 lidí, kteří uměli jen číst. Přičemž více úplně gramotných bylo mužů. Na 1 891 126 obyvatel německé národnosti připadalo 18 184 úplně negramotných obyvatel a 2 780 obyvatel, kteří uměli jen číst. Opět platilo, že více gramotných obyvatel bylo z řad mužů. Celkem se na území Čech nacházelo 53 233 negramotných lidí různých pohlaví a národností, což činilo necelé jedno procento z celkového počtu obyvatel.³⁵

Další sčítání lidí proběhlo 1. března 1950 a to zejména kvůli poválečným změnám v počtu, složení a rozmístění obyvatelstva na území Československa. Toto sčítání vyžadovalo delší metodickou a organizační přípravu, proto bylo provedeno až v roce 1950, ačkoliv usnesení vlády padlo již v roce 1948.³⁶

Jediným podstatným rozdílem ve srovnání se sčítáním v roce 1930 byla definice národnosti. Zatímco v roce 1930 byla posuzována podle mateřského jazyka, roku 1950 již byla definována jako příslušnost k národu, s jehož kulturním a pracovním společenstvím je sčítaný vnitřně spjat a k němuž se hlásí.³⁷

Toto sčítání bylo připravené ve složitých podmínkách, avšak velmi odpovědně a zdařile. Několik nedostatků však mělo, a sice že nedošlo k vydání všech potřebných údajů, nebo že analytické hodnocení dat bylo velmi omezené, což bylo způsobeno hlavně tehdejší utajováním dat.³⁸

³³ ČSÚ. *Přítomné obyvatelstvo podle národnosti a věkových skupin k 1. 12. 1930*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/69AE5A9D98009AA4C1256E660041EAD0/\\$File/tab3_30.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/69AE5A9D98009AA4C1256E660041EAD0/$File/tab3_30.pdf)

³⁴ ČSÚ. *Přítomné obyvatelstvo podle národnosti a věkových skupin k 1. 12. 1930*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/69AE5A9D98009AA4C1256E660041EAD0/\\$File/tab3_30.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/69AE5A9D98009AA4C1256E660041EAD0/$File/tab3_30.pdf)

³⁵ ČSÚ. *Znalost čtení a psaní přítomného obyvatelstva staršího 10 let k 1. 12. 1930*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/A475546F7A501F9CC1256E660042E667/\\$File/tab4_30.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/A475546F7A501F9CC1256E660042E667/$File/tab4_30.pdf)

³⁶ ČSÚ. *Sčítání lidu a soupis domů a bytů 1. března 1950*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/zakladni_informace_scitani_v_letech_1950_1980

³⁷ ČSÚ. *Sčítání lidu a soupis domů a bytů 1. března 1950*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/zakladni_informace_scitani_v_letech_1950_1980

³⁸ ČSÚ. *Sčítání lidu a soupis domů a bytů 1. března 1950*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/zakladni_informace_scitani_v_letech_1950_1980

Sčítání však zachycuje důsledky válečných a poválečných událostí ve změnách počtu a složení obyvatelstva, především pak odsun Němců, reemigraci osob české národnosti a přesídlení statisíců osob, a to především do pohraničí českých zemí.³⁹

K 1. březnu 1950 bylo tedy v Česku celkem 8 896 133 obyvatel. Z toho největší počet, tedy 8 343 558 bylo české národnosti. 258 025 osob bylo slovenské národnosti, 159 938 německé, 70 816 polské, 19 384 ruské a ukrajinské a 13 201 maďarské. Zbytek připadl na obyvatele jiné a nezjištěné národnosti.⁴⁰

Nejvíce obyvatel žilo v tehdejším Pražském kraji (dnešní Středočeský), a to přes milion osob. Nejméně pak v kraji Karlovarském, a to přibližně tři sta tisíc obyvatel. V Karlovarském, Ústeckém a Libereckém kraji bylo nejpočetnější zastoupení německé menšiny, přičemž v Karlovarském tvořili téměř šestinou obyvatelstva. Naopak nejmenší zastoupení Němců bylo v kraji Gottwaldovském (dnešní Zlínský), kde tato menšina nedosáhla ani počtu tisíce obyvatel. Dále pak byli v malé míře zastoupeni v kraji Pardubickém a v hlavním městě Praze.⁴¹

Sčítání v roce 1950 kromě jiných údajů také zjišťovalo stav reemigrantů, tedy Čechů a Slováků trvale usedlých v cizině, kteří se vrátili po osvobození na území ČSR. Kromě údajů, ze které země se vraceli, byl zaznamenáván také rok jejich návratu. Lze tedy říct, že během let 1945 – 1950 se na území Československé republiky vrátilo 169 417 emigrantů, z toho 82 326 mužů a 87 091 žen. 167 169 se přitom vracelo z Evropy a zbylých 2 248 z ostatních koutů světa. Během roku 1945 se vrátilo 28 837 obyvatel, během roku 1946 potom 28 921 obyvatel, na rok 1947 připadá 80 920 emigrantů, v roce 1948 se vrátilo 19 455 obyvatel a během let 1949 – 1950, 10 154 obyvatel. Dalších 661 pak neudalo rok svého návratu.⁴²

Co se etnické struktury 40. let týče, do roku 1945 počtům obyvatel a etnickému složení odpovídá spíše sčítání lidí z roku 1930. Následně nastal odsun Němců a příliv českých reemigrantů, proto nelze odhadovat počty obyvatel v jednotlivých letech až do roku 1950, kdy se příliv a odliv obyvatel poněkud ustálil a mohlo proběhnout další sčítání.

³⁹ ČSÚ. *Sčítání lidu a soupis domů a bytů 1. března 1950*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/zakladni_informace_scitani_v_letech_1950_1980

⁴⁰ ČSÚ. *Přítomné obyvatelstvo podle národnosti v jednotlivých krajích k 1. 3. 1950*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/5F8F3D4A3BCFAA45C1256E660035887D/\\$File/tab2_50.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/5F8F3D4A3BCFAA45C1256E660035887D/$File/tab2_50.pdf)

⁴¹ ČSÚ. *Přítomné obyvatelstvo podle národnosti v jednotlivých krajích k 1. 3. 1950*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/5F8F3D4A3BCFAA45C1256E660035887D/\\$File/tab2_50.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/5F8F3D4A3BCFAA45C1256E660035887D/$File/tab2_50.pdf)

⁴² ČSÚ. *Reemigranti podle pohlaví, roku přistěhování, nového bydliště a státu*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z:

[http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/F8FE8DEFFA074BA0C1256E66003D67C1/\\$File/tab9_50.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/F8FE8DEFFA074BA0C1256E66003D67C1/$File/tab9_50.pdf)

Západoněmečtí autoři se na základě výsledků soupisu obyvatelstva ve Spolkové republice Německo z 13. září 1950 a zprávy i počtu přesídlenců v NDR několikrát pokusili sestavit přehled o početním stavu a rozmístění původních československých Němců. Odhady československých Němců v jednotlivých zemích však nejsou jednotné. Ve Spolkové republice Německo se uvádí 1 859 541 nebo 1 900 000 – 2 000 000, v Německé demokratické republice asi 800 000 nebo 850 000 – 900 000, v Rakousku 140 000 – 142 000, 150 000, ale i 200 000 osob, v ostatních zemích 24 000 – 25 000, 30 000 ale také asi 50 000 osob.⁴³

⁴³ STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948 - 1989*. 1. vyd. Praha: ISE, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. Str. 85. ISBN 80-85241-29-3.

2 ODSUN NĚMCŮ Z ČESKOSLOVENSKA

2.1 Představy o odsunu Němců

Po osvobození současné České republiky válka Čechů s Němci neskončila. České pohraničí bylo jejím posledním bojištěm. Do pohraničí jako první přicházely československé ozbrojené složky. Poté se sem začali stěhovat noví osídlenci, kteří byli často označováni za zlatokopy, protože se do pohraničí stěhovali za účelem získání zkonfiskovaného majetku.⁴⁴

„Program osidlování samozřejmě předpokládal odsun Němců. Původcem nápadu vystěhovat sudetské Němce není Edvard Beneš, jak se někdy mylně soudí. Myšlenka transferu obyvatelstva také není československým vynálezem. Našla uplatnění už při řešení vztahů mezi Řeky a Turky po první světové válce. K hromadnému stěhování Němců z území SSSR došlo po uzavření paktu mezi Hitlerem a Stalinem v roce 1939.“⁴⁵

Jedním z faktorů úbytku Němců byly útky. Území republiky takto opustili němečtí starousedlíci, uprchlíci z Východu i říšskoněmečtí příslušníci, kteří se zdržovali v pohraničí nebo v oblasti protektorátu. V rámci nuceného odsunu pak opustily republiku téměř tři miliony původně československých občanů německé národnosti. Tento odsun byl přinejmenším trpěn československými státními orgány.⁴⁶

Masový odliv Němců v poválečném období lze rozdělit do dvou hlavních fází. První začala v polovině května 1945 a skončila v září téhož roku. O této fázi odsunu se nejčastěji mluví jako o „divokém“, „neorganizovaném“, nebo „živelním“ odsunu. Druhá fáze byla zahájena koncem ledna 1946 a ukončena byla v listopadu téhož roku. Tato fáze odsunu Německého obyvatelstva byla započata odjezdem transportů s vysídlení do americké okupační zóny a následně do sovětského okupačního pásma v Německu. Tato fáze vysídlení německého obyvatelstva se nejčastěji označuje jako „organizované“, „soustavné“, nebo „systematické“ vysídlení. Tyto odsuny byly nejdříve v listopadu roku 1946 prozatímně přerušeny a posléze definitivně zastaveny.⁴⁷

⁴⁴ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 173. ISBN 80-85374-22-6.

⁴⁵ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 181. ISBN 80-85374-22-6.

⁴⁶ VON ARBURG, Adrian; STANĚK, Tomáš. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. (1. Část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945). Soudobé dějiny, 2005, roč. 12, čís. 3-4, s. 465-533.

⁴⁷ VON ARBURG, Adrian; STANĚK, Tomáš. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. (1. Část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945). Soudobé dějiny, 2005, roč. 12, čís. 3-4, s. 465-533.

Českoslovenští exiloví politikové v čele s Edvardem Benešem počítali s tím, že omezí počet a politickou váhu německé menšiny v poválečném Československu. Uvažovali o odstoupení určité části území německé menšině. Snížení počtu německých obyvatel by pak dosáhli odsunutím Němců na toto území, které by bylo jazykově ohraničeno a mělo by jistý stupeň samosprávy. Zejména domácí odboj, na jehož odpor politikové narazili, volal po odsunu německé menšiny. Ten však v Londýně považovali za neuskutečnitelný, a to z mezinárodních důvodů.⁴⁸

Zejména po zahájení války se v československém odboji začalo uvažovat o možnosti radikálního postupu vůči německé menšině. Hlavně doma ve vojenských kruzích našel požadavek vysídlit po válce značnou část Němců odezvu.⁴⁹

Asi od poloviny roku 1942 byl problém poválečného odsunu Němců jednou z nejvýznamnějších otázek, kterou se zabývala československá politická reprezentace. Snížení počtu Němců na území Československa se stalo prioritou bez ohledu na to, jak mělo být provedeno. Ústřední myšlenkou prezidenta bylo obnovení republiky v jejích předmnichovských hranicích. K té se mu podařilo do konce roku 1943 získat mezinárodní garance v podobě souhlasu tří mocností s odsunem Němců do poraženého Německa. Na vývoj poválečných plánů měl poměrně velký vliv tlak vyvolaný domácím odbojem, který prosazoval radikální zásahy do života Němců na území Československa. Jádrem koncepce, kterou zastával Beneš, bylo znovuoobnovení Československa, a to pokud možno v podobě etnicky homogenního národa Čechů a Slováků. Tento plán měly přijmout za svůj spojenecké velmoci a také odbojové složky doma i v zahraničí.⁵⁰

23. 11. 1944 vzniklo memorandum formulující československé požadavky na uskutečnění transferu německé menšiny, které bylo určeno spojencům. Možnost řešit národnostně menšinové problémy úpravou hranic byla razantně odmítnuta z důvodu negativní historické zkušenosti s německými menšinami v ČSR i v zemích středovýchodní Evropy. Pro zajištění bezpečnosti republiky a zachování budoucího míru bylo potřeba „nepřátelské“ etnické menšiny vysídlit. Memorandum předpokládalo, že důsledkem válečných ztrát dojde k úbytku asi 250 000 osob, přibližně 500 000 Němců uprchne a nejméně 1 600 000 bude odsunuto pod mezinárodní kontrolou organizovaně a humánně. Z původních 3 200 000 Němců by v Československu zbylo

⁴⁸ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 130. ISBN 80-7038-193-0

⁴⁹ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948)*. 1. vyd. Ostrava: Amosium servis, 1992. Str. 22. ISBN 80-85498-04-9

⁵⁰ VON ARBURG, Adrian; STANĚK, Tomáš. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. (1. Část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945). *Soudobé dějiny*, 2005, roč. 12, čís. 3-4, s. 465-533.

maximálně 800 000 osob, kterým by po individuálním prověření bylo zachováno státní občanství. Garance kolektivních menšinových práv se až na výjimky vylučovala. Britská i americká strana k tomuto návrhu zaujaly doslova „vyčkávací“ pozici.⁵¹

Poté co se československá strana seznámila s váhavým postojem Velké Británie a USA, měl Edvard Beneš více důvodů nepouštět variantu poválečné „řízené revoluce“ při řešení německé otázky ze zřetele. Ve vládě se samozřejmě počítalo s „revoluční spravedlností“ a sám prezident republiky se podle pozdějšího ministra informací Václava Kopeckého prý zmínil o tom, že se prvních čtrnáct dní bude doma řádit.⁵²

V jednání československých politiků o program první poválečné vlády se odrazila nejistota, kterou vyvolal postoj západních velmocí k odsunu německé menšiny. Všichni se shodovali nejen ve snaze prosadit odsun, ale také v tom, že ten samotný je ohrožen. Sovětský svaz jim zůstal jedinou oporou. Za svým cílem likvidace menšin jejich odsunem a výstavby národního státu postupovala československá politika rozhodně. Vládní program obsahoval opatření připravující odsun.⁵³

Československou snahu upevnit si podporu Moskvy znásobilo neurčité stanovisko amerických a britských spojenců. Postoj Moskvy byl stále kladný a vyvolával naděje, že i přes nesouhlas Londýna a Washingtonu k odsunu Němců dojde. Vzhledem ke kladnému stanovisku Stalina měl být Československu dovolen transfer německé menšiny do Německa, Maďarska a částečně i do Rakouska. Velitel sovětského okupačního pásma v Německu, maršál Žukov, prohlásil, že je připraven milion až dva miliony Němců z Československa přijmout.⁵⁴

Výrazný počet historických pramenů i pamětníků se shoduje na faktu, že se čeští starousedlíci žijící v některých lokalitách společně s Němci, často po desetiletí, za osoby, s nimiž si byli blízcí, přimlouvali a během první vlny odsunu se k nim chovali zdrženlivěji. Výjimkou nebyl ani fakt, že se jim snažili pomoci. Tito Češi se proto často stávali terčem kritiky tisku i ostatních obyvatel.⁵⁵

⁵¹ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948)*. 1. vyd. Ostrava: Amosium servis, 1992. Str. 34. ISBN 80-85498-04-9

⁵² VON ARBURG, Adrian; STANĚK, Tomáš. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. (1. Část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945). Soudobé dějiny, 2005, roč. 12, čís. 3-4, s. 465-533.

⁵³ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 133. ISBN 80-7038-193-0

⁵⁴ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 133. ISBN 80-7038-193-0

⁵⁵ VON ARBURG, Adrian; STANĚK, Tomáš. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. (1. Část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945). Soudobé dějiny, 2005, roč. 12, čís. 3-4, s. 465-533.

Příslušníci armády v podstatě přemýšleli stejně jako civilní obyvatelstvo. Kořeny jejich přístupu lze vystopovat už v roce 1938, kdy významná část armádních špiček chtěla bojovat. Po kapitulaci politického vedení státu proto muselo v armádě zavládnout zklamání. Zatímco se rychle blížila konečná porážka Německa, v myslích vojáků se rýsovala představa o nekompromisním zakročení proti nepříteli a jeho podporovatelům. To vše se mělo samozřejmě odehrát na území Československa a za použití vojenských prostředků. Armáda byla orgánem, který činil stále ráznější kroky, pokud šlo o vysídlení co největšího počtu Němců. Teď už nešlo jen o říšskoněmecké příslušníky, ale i o starousedlíky.⁵⁶

Podle výnosu ministerstva vnitra ze 16. května 1945 se měly poskytnout jisté úlevy těm osobám, které jednoznačně prokáží, že nezhradily republiku a že vedly boj na její obranu před Mnichovem i za okupace. Za v podstatě shodných podmínek směli němečtí antifašisté obdržet potravinové lístky jako českoslovenští občané.⁵⁷

Pamatováno ale nebylo na Němce nemocné či staré, kteří nemohli aktivně bojovat proti nacistickému teroru, ale ani na ty, kteří nacistickou nadvládu jen trpěli, ale stejně jako staří a nemocní aktivně nebojovali.⁵⁸

Od Britů a Američanů pochopitelně přišla výzva, aby divoké vyhánění Němců bylo zastaveno až do rozhodnutí velmocí. Se Sověty však existovala dohoda o vývozu Němců do sovětské okupační zóny bez ohledu na stanovisko západních velmocí. Jak již bylo výše řečeno, Sověti byli ochotni přijmout do této zóny třeba i dva miliony Němců.⁵⁹

2. srpna 1945 vedoucí státníci tří spojeneckých velmocí, Velké Británie, Sovětského svazu a Spojených států amerických, podepsali dohodu, jejíž 13. článek se také týkal odsunu sudetských Němců.⁶⁰

Konference v Postupimi dospěla k dohodě o vykázaní Němců z Polska, Československa a Maďarska. Tři jmenované vlády uznaly, že odsun německého obyvatelstva či jeho částí, které zůstaly v Polsku, Československu a Maďarsku, do

⁵⁶ VON ARBURG, Adrian; STANĚK, Tomáš. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. (1. Část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945). Soudobé dějiny, 2005, roč. 12, čís. 3-4, s. 465-533.

⁵⁷ VON ARBURG, Adrian; STANĚK, Tomáš. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. (1. Část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945). Soudobé dějiny, 2005, roč. 12, čís. 3-4, s. 465-533.

⁵⁸ VON ARBURG, Adrian; STANĚK, Tomáš. *Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945)*. (1. Část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945). Soudobé dějiny, 2005, roč. 12, čís. 3-4, s. 465-533.

⁵⁹ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 184. ISBN 80-85374-22-6.

⁶⁰ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 184. ISBN 80-85374-22-6.

Německa musí být proveden. Odsun se musí uskutečnit spořádaně a humánním způsobem.⁶¹

Všeobecně se naléhalo, aby byl odsun německého obyvatelstva proveden co nejrychleji a co nejdříve, než si to velmoci rozmyslí.⁶² Nepříjemnost na sebe však nenechala dlouho čekat. Anglický Daily Herald uveřejnil začátkem října článek o hrozných poměrech v československých internačních táborech pro Němce.⁶³ I v britském parlamentu zazněla kritika československého postupu proti Němcům a o jejich odsunu se živě diskutovalo.⁶⁴

Nepatrnou změnu v československém veřejném mínění bylo možné zaznamenat od podzimu roku 1945. Nedotýkala se však vůbec všeobecného přesvědčení o správnosti odsunu, jednalo se pouze o občasné kritiky krutých výstřelků nelidského zacházení s Němci, které měli na svědomí pracovníci Bezpečnosti a jiné osoby v internačních táborech i mimo ně.⁶⁵

Zatímco s odsunem do sovětského pásma problémy nebyly, Američané projevovali čím dál tím větší neochotu přijímat transporty odsunovaných Němců. Ze šesti přijímaných vlaků denně snížili jejich počet na čtyři.⁶⁶ Přesto odjel 29. října 1946 symbolicky poslední vlak odsunu, a to z Karlových Varů.⁶⁷ Ještě v listopadu bylo dodatečně vypraveno několik vlaků, ale již v říjnu byla akce v podstatě zakončena.⁶⁸

„Další desítky tisíc Němců byly v rámci scelování rodin odvezeny v roce 1947. Ani v následujícím roce se proud vysídlených Němců z Československa ještě úplně nezastavil. Asi třicet tisíc lidí, někdy v počtu 200 až 300 denně, přešlo bez vědomí Američanů, avšak se souhlasem německých úřadů na úseku Aš - Hof. Této cesty využilo na 2000 Němců i v roce 1949 po nastolení komunistické moci. Ještě v roce 1950 byla uzavřena dohoda o dobrovolném vystěhování asi 20 000 Němců.“⁶⁹

Na konci roku 1947 byl počet Němců v Československé republice odhadován na asi 200 000, podle jiných údajů bylo v Československu v polovině roku 1948 přibližně 170 000 Němců.⁷⁰

⁶¹ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 185. ISBN 80-85374-22-6.

⁶² RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 185. ISBN 80-85374-22-6.

⁶³ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 144. ISBN 80-7038-193-0

⁶⁴ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 185. ISBN 80-85374-22-6.

⁶⁵ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 145. ISBN 80-7038-193-0

⁶⁶ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 188. ISBN 80-85374-22-6.

⁶⁷ NOVOTNÝ, Lukáš. *Karlovy Vary*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2007. Str. 50. ISBN 978-80-7185-798-3.

⁶⁸ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 188. ISBN 80-85374-22-6.

⁶⁹ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. ISBN 80-85374-22-6.

⁷⁰ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945 – 1947*. 1. vyd. Praha: Academia – Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

2.2 Divoký odsun

Časově divoký odsun Německého obyvatelstva začal v květnu 1945 a ukončen byl Postupimskou konferencí v srpnu téhož roku. Již v prvních květnových dnech začalo poměrně hojné vyhánění německých občanů. Sudetské území bylo v podstatě územím bez zákonů, není proto divu, že byl odsun německých obyvatel doprovázen častými případy násilí a nelidskosti, to v mírné podobě přiznala i vláda a Edvard Beneš s tím dokonce počítal již v roce 1944.⁷¹

Státní instituce včetně vlády a prezidenta i odpovědná místa o těchto poměrech věděly, ale mlčely. 3. 7. 1945 a opět 16. 8. 1945 zdůrazňovala vláda ve své nótě třem velmocím, že vždy pomýšlela provést odsun organizovaně a lidsky. Prezident Beneš ve svých projevech vyzýval k dodržování lidskosti, ale nikdo neučinil taková opatření, která by poměry změnila.

Londýnská exilová vláda nevydala žádnou právní normu upravující odsun Němců, což vytvářelo předpoklad divokého odsunu. Na britském odporu ztroskotal i Benešův pokus. Místo právních norem se tedy vláda omezila na výzvy k občanům.

Období, ve kterém právní norma nevymezovala postoj k Němcům a které bylo bohaté na nekontrolovatelné zákroky a svévolná opatření vůči německé menšině, trvalo poměrně dlouho. Vykonávání spravedlnosti bylo většinou dáváno do rukou místních a okresních mocenských orgánů, které si ovšem přisvojovaly právo výkladu zákonů, které chápaly po svém a libovolně prováděly. Vyšší orgány počínání těch okresních příliš nekontrolovaly, zabývaly se spíše ochranou zabaveného majetku před rozkrádáním. Co se týče dodržování zákonů vůči Němcům, nebylo téměř nikdy provedeno.

Sama vláda přesně nevěděla, kdo má být uvězněn a kdo internován, nevydala proto přesné směrnice. O tom, kdo z Němců by měl být zajištěn, diskutovala ještě v srpnu 1945.

Bez ohledu na to, že odsun stále nebyl schválen velmocemi, vláda usilovala o rychlé vyhnání co největšího počtu Němců. To však předpokládalo dohodu nebo souhlas okupačních úřadů v Německu, a to velmocí, do jejíhož pásma mělo být vysídlení provedeno. První odsuny směřovaly do sovětského a amerického okupačního pásma. Do amerického pásma mělo být odsunuto tisíc Němců denně a to převážně příslušníků německé armády, nebo těch, kteří za okupace přišli do českých zemí; jen výjimečně se jednalo o sudetské Němce. Již koncem května však začali Američané

⁷¹ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 143. ISBN 80-7038-193-0

odmítat plnění dohody v plném rozsahu. Pokud šlo o sudetské Němce, Britové a Američané odmítali jejich odsun do té doby, než o něm rozhodnou velmoci.⁷²

Hlavní proud československých Němců směřoval během období divokého odsunu do sovětské zóny. Podle dohody mezi československými a sovětskými vojenskými i politickými místy měl být vývoz Němců prováděn bez ohledu na stanovisko západních velmocí.⁷³

2. srpna 1945 se v Postupimi u Berlína sešli zástupci Sovětského svazu, Velké Británie a Spojených států amerických, aby mimo jiné projednali spořádaný odsun německého obyvatelstva. Jménem Spojených států amerických se konference účastnil Harry Truman, jménem Velké Británie C. R. Attlee, který v průběhu konference vystřídal Winstona Churchilla, a za Sovětský svaz byl přítomen Stalin.⁷⁴ Všechny zástupce doprovázeli ministři zahraničních věcí. Spojenci v záležitosti odsunu Němců z Polska, Československa a Maďarska dospěli k dohodě o nutnosti toto vysídlení provést. Divoký odsun měl být zastaven a následné transfery měly být prováděny spořádaně a lidsky. Spojenecká kontrolní rada měla rozhodnout, do kterých okupačních zón budou vysídlení zařazeni na základě oznámení počtu uvažovaných odsunovaných osob.⁷⁵ Vláda tedy nakonec musela divoký odsun zastavit.

2.3 Organizovaný odsun

Začátkem ledna 1946 byly dokončeny přípravy k organizovanému odsunu Němců z Československa. Vláda a další odpovědná místa, považovaly zajištění celé akce za uspokojivé. 26. 1. 1946 byl ministerstvem vnitra vydán výnos, kterým se zastavovaly všechny odchody Němců z československého území, které byly do té doby povolovány správní orgány. Odsun měl proběhnout ve třech etapách. V první etapě měly být vyčerpány stanovené početní kvóty v okresech, její ukončení bylo naplánováno na polovinu roku 1946. V této fázi se odsun netýkal osob zaměstnaných v průmyslových podnicích v pohraničí, které byly označeny jako důležité závody a provozy, a také v zemědělství a lesnictví. Ve druhé etapě měli být vysídlení všichni ostatní Němci s výjimkou antifašistů, osob z národnostně smíšených manželství a specialistů

⁷² KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 143. ISBN 80-7038-193-0

⁷³ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 143. ISBN 80-7038-193-0

⁷⁴ *Komu sluší omluva : Češi a sudetští Němci. Dokumenty, fakta, svědectví*. 1. vyd. Praha: Erika s.r.o., 1992. Str. 86. ISBN 80-825612-02-X.

⁷⁵ NĚMEČEK, Jan. *Cesta k dekretům a odsunu Němců*. 1. vyd. Praha: Littera Bohemica, 2002. Str. 92. ISBN 80-85916-21-5.

s rodinnými příslušníky. Tato fáze měla být ukončena vystěhováním skupin Němců, které byly nasazeny na práce ve vnitrozemí. Ve třetí etapě se měly řešit otázky odsunu kvalifikovaných pracovních sil v zemědělství a průmyslu. Kritéria postupu pro tuto kategorii byla ujasňována až v průběhu samotného transferu.⁷⁶

Spojenecká řídicí rada 20. listopadu schválila československou žádost, podle níž mělo být z Československé republiky, Rakouska a Maďarska odsunuto 3 150 000 Němců. 1 750 000 mělo zamířit do americké okupační zóny a zbylých 750 000 do ruské okupační zóny.⁷⁷

Ministerstvo vnitra v čele s komunistou Noskem bylo pověřeno vykonáním odsunu. Za tímto účelem bylo vytvořeno 107 sběrných středisek, z nichž se 75 se nacházelo v Čechách, 29 na Moravě a 85 na Slovensku. Každé sběrné středisko bylo pro 1200 lidí. Odtud byl odsun organizován. První vlak s 1209 cestujícími opustil Československo 25. ledna 1946. Z 1209 cestujících bylo 284 mužů, 700 žen a 214 dětí. Každá osoba si směla vzít jídlo na týden a kromě toho ještě dostala od československé vlády potravinový přídel na tři dny. Vlaky byly vytápěné kamínky, na kterých si cestující směli vařit.⁷⁸

Německým obyvatelům byly doručovány odsunové příkazy, které obsahovaly nejnutnější pokyny k transferu. Každá osoba si s sebou směla vzít zavazadlo, které vážilo kolem padesáti kilogramů a do něhož měly být uloženy věci, které nebyly pro tuto osobu potřebné asi po dobu pěti dní. Vzhledem k tomu, že k zavazadlu neměly mít transportované osoby zmiňovaných pět dní přístup, směly si s sebou vzít ještě příruční zavazadlo, ve kterém měly být nejnutnější věci potřebné pro tuto dobu, jako jsou například jídelní miska, příbor, ručník, mýdlo, čistící potřeby, příkrývka, prostěradlo na postel a další. Každé zavazadlo mělo být zřetelně označeno adresou majitele a uzpůsobeno tak, aby mohlo být případně snadno otevřeno a zkontrolováno. Každý s sebou měl mít pochopitelně i své osobní doklady, jako je křestní list, domovský list, evidenční list, občanská legitimace a lístky na nevybrané potraviny. Převáženy směly být i potraviny, které byly umístěny v zavazadle a zvoleny tak, aby vydržely sedm dní, aniž by se zkazily. Každý člen rodiny si s sebou mohl vzít částku do 1000 marek. Cenné věci měly být uloženy ve zvláštním obalu, případně papírové obálce, s přesnou adresou. Odsouvání občané si s sebou směli vzít všechny vkladní knížky a cenné papíry, cenné hodinky, fotopřístroje a podobné, cenné koberce a cenné kožešiny.

⁷⁶ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948): studijní materiál*. 1. vyd. Ostrava: Amosium servis, 1992. Str. 62. ISBN 80-85498-04-9.

⁷⁷ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 147. ISBN 80-7038-193-0

⁷⁸ SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách*. Praha: PRAGMA, 2002. Str. 149. ISBN 80-7205-901-7.

Dětské kočárky směly mít děti do dvou let. Klíče od domů a provozoven museli němečtí občané přinést řádně svázané a opatřené přesnou adresou na shromaždiště.⁷⁹

Němci byli ve sběrných střediscích a při vypravování transportů ze strany československých úřadů podrobováni velmi důkladným prohlídkám. Někteří úředníci se při této příležitosti nezákonně obohacovali. Němci pochopitelně prožívali svůj osud těžce, a tak se snažili zatajit a ukrýt svůj majetek, obcházet předpisy a někdy i poškodit to, co museli v Československu zanechat.⁸⁰

Ve skutečnosti se však zdá, že bylo odvezeno mnohem víc, protože Češi nebyli v tomto ohledu přísní. O neustále se zlepšujících podmínkách odsunu sudetských Němců svědčí i článek dopisovatele Timesů, v němž píše o odjezdu 1200 Němců z Prahy, kteří si směli odvézt 100 kilogramů zavazadel a 2000 marek na osobu. Češi prý dokonce těm, kteří peníze neměli, těch 2000 marek dávali.

Odsun pak prvních pět měsíců plynule pokračoval. Zpočátku opouštěly Československo čtyři a později i šest vlaků denně. Českoslovenští politikové se však i v tomto období obávali omezení nebo dokonce přerušení odsunu do amerického okupačního pásma. K tomu nakonec došlo, od 15. července pokračoval transfer do americké okupační zóny jen čtyřmi vlaky denně.⁸¹

Do sovětské zóny jezdilo od 10. června až šest vlaků denně, ale přesuny obyvatel probíhaly i po vodě a po silnici.⁸²

Celkově šlo o organizačně velmi náročnou operaci, která si vyžádala značné náklady. Národní banka pro tento účel uvolnila asi jednu miliardu marek, celkové finanční náklady byly přepočteny na zhruba 500 milionů korun. K přepravě bylo využito 68 000 vozů, 6 580 lokomotiv, 13 160 zaměstnanců strojní služby a 19 740 zaměstnanců jízdní železniční služby. Přeprava německých obyvatel se prováděla také pomocí nákladních automobilů, čtyř lazaretních vlaků a 12 lodí.⁸³

V údajích, kdy měl být odsun Němců ukončený, se zdroje příliš neshodují, naopak se spíše výrazně rozcházejí. Někde se dočteme, že odsun Němců byl považován za ukončený 12. října 1946, v jiných publikacích se datuje k 27. říjnu 1946 v případě sovětské zóny a na 29. října v případě zóny americké. Oficiální ukončení je

⁷⁹ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 186. ISBN 80-85374-22-6.

⁸⁰ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948): studijní materiál*. 1. vyd. Ostrava: Amosium servis, 1992. Str. 64. ISBN 80-85498-04-9.

⁸¹ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 149. ISBN 80-7038-193-0

⁸² SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách*. Praha: PRAGMA, 2002. Str. 149. ISBN 80-7205-901-7.

⁸³ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948): studijní materiál*. 1. vyd. Ostrava: Amosium servis, 1992. Str. 75. ISBN 80-85498-04-9.

pak uvedeno k datu 1. listopadu 1946. Je tedy jasné, že odsun byl oficiálně ukončen na podzim roku 1946, i když přesuny obyvatel se uskutečňovaly i v následujících letech, a to obousměrně.

Do americké okupační zóny bylo odsunuto asi 1 446 059 německých občanů a do sovětské zóny přibližně 786 482 osob. Celkem tedy bylo z Československa vysídleno 2 232 541 Němců. Podle západoněmeckých pramenů žilo koncem října 1946 mimo Československou republiku 2 592 600 vysídlených Němců. Pokud vezmeme v úvahu všechny Němce, kteří různými cestami opustili od dubna do května 1945 československé území nebo se na něj později nevrátili, můžeme se dostat i na 3 500 000 osob.⁸⁴

Spolu s odsouványými Němci začali odcházet i antifašisté poté, co zjistili, že československé úřady nedělají příliš velký rozdíl mezi fašisty a antifašisty. Od konce listopadu 1945 do konce listopadu 1946 jich odešlo 91 299 (z toho do amerického pásma 48 806, do sovětského 42 493). Antifašisté si na rozdíl od ostatních odsouváných Němců směli vzít veškerý majetek.⁸⁵

Před vystěhováním byli chráněni ti Němci, kteří byli označeni jako nepostradatelní pro konkrétní závod, který je však sám mohl dát k dispozici. Přesto však byli vystěhováni ze svých domů a bytů, které měly být k dispozici pro české osídlence. Pokud těmto Němcům nemohl ubytování poskytnout podnikatel, byli i s rodinami umístěni do pracovního tábora. Zaměstnanci bez rodin byli umístěni do společných ubikací, rodiny dostávaly každá zvláštní místnost.⁸⁶

Dodatečným odsunem bylo ještě v polovině roku 1947 vysídleno dalších 80 000 Němců.⁸⁷

Válka Čechů s Němci byla definitivně zakončena právě odsunem německé menšiny. Během divokého odsunu bylo vysídleno asi 660 000 Němců, v tomto počtu se většina pramenů shoduje. V údajích o počtech vysídlených v druhé vlně odsunu a o počtech Němců, kteří zůstali na území Československa, se však prameny rozcházejí. Karel Richter ve své knize *Sudety* uvádí, že ve druhé vlně vysídlování bylo odsunuto 2 256 000 Němců. V republice jich tedy zůstalo 239 911. Do roku 1950 měl jejich počet dodatečnými odchody klesnout na 165 117 osob, Český statistický úřad však v údajích

⁸⁴ STANĚK, Tomáš. *Odsun Němců z Československa 1945-1947*. 1. vyd. Praha: Academia, 1991. Str. 249. ISBN 80-200-0328-2.

⁸⁵ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 188. ISBN 80-85374-22-6.

⁸⁶ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 99. ISBN 80-7044-180-1. 61

⁸⁷ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 188. ISBN 80-85374-22-6.

ze sčítání lidí roku 1950 uvádí, že se 1. března k německé národnosti přihlásilo pouze 159 938 občanů.⁸⁸

„V souvislosti s vyhnáním a odsunem se na německé straně poukazuje na ztráty na životech způsobené českým násilím. Pohybují se údajně mezi 210 až 250 tisíci osob. Je však zřejmé, že tento údaj je značně nadsazený. Nicméně oběti při divokém odsunu nepochybně byly. Na bezprostřední následky vyhnání zemřelo 18 889 lidí, jejichž jména jsou protokolárně známá. Z toho výslovně násilnou smrtí zahynulo 5 596 osob. Sebevraždu spáchalo 3 400 lidí, v táborech zemřelo 6 600 lidí. Jisté je, že mezi těmito oběti odsunu nebyli jen aktivní nacisti, ale i ti Němci, kteří se vůči československým zákonům osobně neprovinili. Byla to daň splacená nacismu, která se v době poválečných vášní měřila metrem kolektivní viny bez ohledu na to, jak se dané osoby s nacismem ztotožnily.“⁸⁹

Oficiálním ukončením odsunu Němců ale jejich odchody neskončily. Menší skupiny Němců odcházely do Německa v rámci akce slučování rodin nebo odsunu říšských Němců. V roce 1948 šlo asi o 8000 Němců. V následujících letech se pokračovalo v menším měřítku. Na hranicích Československa však docházelo k nekontrolovatelnému přesunu obyvatel, a to oběma směry. Někteří z nich tímto způsobem opouštěli Československo, jiní se zase vraceli.⁹⁰

„Situace vyhnanců byla skutečně svízelná v prostředí, které v podmínkách válkou zničeného Německa nemělo nově příchozím co nabídnout, navíc za situace, kdy sympatie místních obyvatel byly mizivé. Spatřovali ve vyhnancích břemeno, mnozí z nich je dokonce chápali jako důvod vlastního neštěstí prohrané války, která byla podle jejich názoru vlastně vedena ve jménu osvobození etnických Němců na východě.“⁹¹

⁸⁸ RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. Str. 188. ISBN 80-85374-22-6.

⁸⁹ *Komu sluší omluva*. Praha: Erika, 1992. Str. 90. ISBN 80-85612-02.

⁹⁰ NĚMEČEK, Jan. *Cesta k dekretům a odsunu Němců*. Praha: Littera Bohemica, 2002. Str. 86. ISBN 80-85916-21-5.

⁹¹ HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha: Karolinum, 2005. Str. 317. ISBN 80-246-1007-8.

3 ODSUN NĚMCŮ Z LITOMĚŘICKA

Okres Litoměřice tvořil v rámci Ústeckého kraje dlouhá léta přirozené zemědělské zázemí a zásobárnu pracovních sil, které dojížděly do sousedních okresů za prací, zejména pak do okresu Ústí nad Labem. Správní okres Litoměřice zahrnoval soudní okresy Litoměřice, Lovosice a Úštěk. V roce 1930 měl okres Litoměřice rozlohu 62 806 hektarů a zahrnoval 178 obcí. Roku 1939 rozloha tohoto okresu čítala pouhých 55 025 hektarů a zahrnovala 157 obcí. Roku 1945 se okres vrátil do svých předválečných hranic, rozlohou měl tedy 62 806 hektarů a zahrnoval opět 178 obcí. V ústecké oblasti byl rozlohou i počtem obcí největším okresem.⁹²

V polovině dubna 1945 začala česká menšina v Litoměřicích a v okolí města organizovat národní výbor a připravovat převzetí moci ve městě. 27. dubna byl na schůzce v Žitenicích národní výbor ustaven. Člen bývalé agrární strany ing. J. Homolka se stal jeho předsedou, dalších šest členů zastupovalo české živnostníky a národní socialisty. Národní výbor začal ihned po svém ustavení vypracovávat plán na převzetí hlavních úřadů ve městě a plán na vytvoření ozbrojené jednotky „Národních bojovníků“. 8. května přemístil revoluční národní výbor z Žitenic do Litoměřic, kde od nacistických orgánů převzal správu města i okresu a ještě téhož dne se rozdělil na okresní a místní.⁹³

Při původním výběru členů národního výboru nedošlo ve většině případů ani k zastoupení podle politických stran, protože ty v pohraničí neexistovaly. Členové národních výborů byli voleni bez ohledu na svou předválečnou stranickou příslušnost, a to většinou na základě osobních známostí a doporučení. Brzy se ale ukázalo, že většina členů národního výboru nemá s touto činností žádné zkušenosti, proto byly tyto revoluční orgány v polovině května po příchodu dalších Čechů reorganizovány a byly vytvořeny okresní národní výbory, které byly následně od počátku června nahrazovány okresními správními komisemi.⁹⁴

⁹² RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 50. ISBN 80-7044-180-1. 50

⁹³ RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 50. ISBN 80-7044-180-1. 50

⁹⁴ RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 52. ISBN 80-7044-180-1. 61

3.1 Divoký odsun

Na jaře roku 1945 mělo území soudních okresů Litoměřice a Ústěk ráz zcela nebo převážně německý.⁹⁵

V okrese Litoměřice žilo přibližně 100 000 osob, z nichž asi 70 000 mělo být německé národnosti. Již v prvních týdnech, kdy probíhalo vysídlení Němců, značná část z nich žádala o odklad z odsunu. 25. července bylo na schůzi rady konstatováno, že je každý týden z okresu odsouváno na 3000 Němců. Do konce roku 1945 bylo pak z litoměřického okresu vyhoštěno asi 41 000 Němců. K 1. září bylo uváděno v okrese Litoměřice již pouze 35 000 osob německé národnosti.⁹⁶

Pro potřeby divokého odsunu byla jako internační střediska na Litoměřicku využívána litoměřická věznice a Malá pevnost v Terezíně. Revoluční gardy zde začaly působit již v prvních dnech po osvobození a velkou aktivitu vyvíjely zejména na Třebenicku, Lovosicku a Úštěcku.⁹⁷

Úloha terezínského internačního tábora byla poprvé definována 28. 5. 1945, když generální velitelství uniformované policie navrhlo, aby byla Malá pevnost určena pro internování těch osob, které se těžce provinily proti českému národu. Období divokého odsunu zde skončilo převzetím objektu ministerstvem vnitra.⁹⁸

Mezi internovanými v druhé polovině května a také v červnu se ocitli obyvatelé takových obcí, jako Třebenice, Jenčice, Želechovice, Želkovice, Čížkovice, Velemín, Varvažov, Žalany, Sebusín, Libochovany či Žalhostice. Celkem 180 Němců přišlo z území dnešního okresu Litoměřice, 35 z okresu Ústí nad Labem, 32 z Teplicka a 9 z Lounska.⁹⁹

Své dozvuky měly v Terezíně rovněž události z Ústí nad Labem z 31. července 1945, kdy v Krásném Březně vybuchnul muniční sklad. Ještě ten den bylo vojenskou policií zatčeno 13 mužů, kteří byli na příkaz posádkového velitelství v Ústí nad Labem předáni do Terezína. Spolu s nimi dorazilo do Terezína také 23 těl, která byla následně uložena ve společném hrobě, aniž by byla identifikována.¹⁰⁰

⁹⁵ KASTNER, Quido Karel Bor. *Osídlování českého pohraničí od května 1945: (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*. 2. vyd. Ústí nad Labem: Sociologický ústav AV ČR, 1999. Str. 42. ISBN 80-85950-59-6.

⁹⁶ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 69. ISBN 80-7044-180-1.

⁹⁷ POŁONCARZ, Marek. *Internační tábor pro německé obyvatelstvo: malá pevnost Terezín 1945-1948*. Terezín: Památník Terezín, 1997. Str. 7. ISBN 80-238-1195-9.

⁹⁸ POŁONCARZ, Marek. *Internační tábor pro německé obyvatelstvo: malá pevnost Terezín 1945-1948*. Terezín: Památník Terezín, 1997. Str. 7. ISBN 80-238-1195-9.

⁹⁹ POŁONCARZ, Marek. *Internační tábor pro německé obyvatelstvo: malá pevnost Terezín 1945-1948*. Terezín: Památník Terezín, 1997. Str. 8. ISBN 80-238-1195-9.

¹⁰⁰ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 69. ISBN 80-7044-180-1.

Kromě německých občanů přijímaných do internačního střediska z okresu Litoměřice sem byly posílány transporty také z Prahy. První z nich dorazil 17. 5. 1945 z věznice na Karlově náměstí a byl tvořen ženami, převážně sestrami a ošetřovatelkami, které měly být využity při záchranných pracích v terezínském ghettu jako pracovní síla. O týden později dorazil transport z pankrácké věznice, který čítal nejméně 342 mužů. Ještě týž den, nebo o den později, dorazilo také 304 žen. Poslední velký transport z Prahy v této etapě byl přijat 6. června 1945 a čítal 237 žen a 68 mužů. Souběžně stále přicházely menší skupiny Němců, došlo tedy k nárůstu internovaných na 1335 osob. Před nástupem nového velitele, tedy koncem června, bylo v táboře již 1462 osob, z toho 638 žen a 824 mužů.¹⁰¹

Tato fáze tábora je charakteristická i tím, že v ní nedocházelo k odchodům z Terezína. Výjimku tvořilo třináct osob, deset z nich bylo propuštěno a tři byly předány do Prahy. Závažnější změny stavu měla na svědomí vysoká úmrtnost, která postihla 114 osob. Podle rekonstruované kartotéky bylo do Terezína posláno celkem 1579 osob, a to v období od vzniku tábora do června 1945, kdy objekt převzalo ministerstvo vnitra. Celkem sem přišlo 939 mužů a 640 žen, z toho tři muži odešli, jeden uprchnul, 111 mužů a tři ženy zemřeli a osm mužů a dvě ženy byly propuštěny.¹⁰²

Zatímco němečtí obyvatelé byli internováni a odsouváni, na jejich místo začali na Litoměřicko přicházet noví obyvatelé většinou české, ale i slovenské národnosti. Nejvíce nových příchozích, zhruba 45 %, tvořili obyvatelé ze sousedního okresu Roudnice nad Labem, kterých přišlo celkem 3 502. Z hlavního města Prahy sem dorazilo 3 174 osob, z okresu Český Brod 1 530 osob, z okresu Mělník 1 313 osob, z okresu Praha – venkov 1 269 obyvatel a z Lovosicka 1 107 obyvatel. Z okresů Brandýs nad Labem, Říčany, Kralupy nad Vltavou, Kutná Hora, Slaný, Kolín, Mladá Boleslav, Příbram, Kladno, Praha – jih, Čáslav, Sedlčany, Poděbrady, Nymburk, Benešov, Vlašim, Rakovník, Jílové, Beroun, Hořovice a Mnichovo Hradiště přišlo na Litoměřicko 8 239 obyvatel. Z okresů Chrudim, Ledec nad Sázavou, Pardubice, Jičín, Chotěboř, Hradec Králové, Nový Bydžov, Vysoké Mýto, Rychnov nad Kněžnou, Semily, Havlíčkův Brod, Jaroměř, Žamberk, Náchod, Hořice, Nová paka, Litomyšl, Broumov, Jilemnice, Trutnov a Lanškroun to bylo 3 874 obyvatel. Z okresů Tábor, Písek, Pelhřimov, Strakonice, Humpolec, Milevsko, České Budějovice, Blatná, Třeboň, Kamenice nad Lípou, Týn nad Vltavou, Jindřichův Hradec a Český Krumlov přišlo

¹⁰¹ POŁONCARZ, Marek. *Internační tábor pro německé obyvatelstvo: malá pevnost Terezín 1945-1948*. Terezín: Památník Terezín, 1997. Str. 10. ISBN 80-238-1195-9.

¹⁰² POŁONCARZ, Marek. *Internační tábor pro německé obyvatelstvo: malá pevnost Terezín 1945-1948*. Terezín: Památník Terezín, 1997. Str. 10. ISBN 80-238-1195-9.

1 548 obyvatel. Z Moravy a Slezska to bylo 576 obyvatel a ze samotného Brna 105 obyvatel. Z Loun a Žatce to bylo 282 obyvatel, z okresů Plzeň – město, Kralovice, Horšovský Týn a Stříbro 121 obyvatel. Z věznic a koncentračních táborů to bylo 120 obyvatel a z Čech bez bližšího určení 79 obyvatel. Celkem šlo tedy o 26 893 nových obyvatel na Litoměřicku.¹⁰³

Za antifašisty byli od začátku považováni němečtí navrátilci z nacistických věznic a koncentračních táborů, ale také členové sociálně demokratické a komunistické strany, pokud ovšem mohli své členství nějak doložit. Těmto lidem měly být poskytnuty určité úlevy oproti ostatnímu německému obyvatelstvu. Směli například uplatňovat nárok na stejně velké potravinové přiděly, jako mělo české obyvatelstvo, měli být ušetřeni odsunu a neměly se na ně vztahovat nejružnější pokyny k soustřeďování a pracovnímu nasazení. V místech, kde bylo málo českého obyvatelstva, se dokonce antifašisté podíleli na utváření nové správy. Často byli členy a spolupracovníky revolučních národních výborů. Zpravidla byli ale nahrazeni Čechy při konstituování správních komisí. Nemohli v tomto období ani nijak výrazně zasahovat do způsobu přidělení antifašistických legitimací. K vyřešení jejich postavení byly zřízeny při jednotlivých okresních správních komisích či národních výborech antifašistické komise. Němečtí antifašisté zatím dostávali prozatímní osvědčení o československém státním občanství. Bylo však více zřejmé, že v ČSR za stávajících podmínek nebudou moci trvale zůstat.¹⁰⁴

Němečtí sociální demokraté z Žitenic na Litoměřicku žádali 2. listopadu o povolení k vystěhování. Poukazovali na fakt, že i přes zabezpečení občanských práv a osobní svobody mají v republice jazykové a jiné obtíže a chtějí se vystěhovat do Rakouska nebo západního Německa k „povahově nejbližším soukmenovcům“.¹⁰⁵

I po postupimské konferenci, kdy spojenecké mocnosti požadovaly pozastavení živelného nuceného odsunu Němců, odcházeli dobrovolně němečtí antifašisté, po předchozím souhlasu příslušné okupační zóny, z Československa. Kromě německých antifašistů přecházeli státní hranici i další jednotlivci a skupiny z řad německého obyvatelstva.¹⁰⁶

¹⁰³ KASTNER, Quido Karel Bor. *Osídlování českého pohraničí od května 1945: (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*. 2. vyd. Ústí nad Labem: Sociologický ústav AV ČR, 1999. Str. 44. ISBN 80-85950-59-6.

¹⁰⁴ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 82. ISBN 80-7044-180-1.

¹⁰⁵ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 85. ISBN 80-7044-180-1.

¹⁰⁶ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 86. ISBN 80-7044-180-1.

3.2 Organizovaný odsun

Zatímco vysídlování Němců bylo na základě rozhodnutí postupimské konference zahájeno koncem ledna 1946, z okresu Litoměřice vyjel první transport až v únoru tohoto roku. Toto nepatrné zpoždění bylo dáno pozastavením přijímání transportů v sovětském okupačním pásmu, které s touto pohraniční oblastí bezprostředně sousedilo.¹⁰⁷

Za účelem provedení odsunu bylo v okrese Litoměřice zřízeno několik internačních táborů. Těmi největšími byly internační tábory v Litoměřicích a Terezíně. Menší internační středisko bylo v Lovosicích, v sousedním okrese v Roudnici nad Labem. V Polepech bylo zřízeno speciální dětské internační středisko.¹⁰⁸

Jako sběrný tábor v Litoměřicích sloužila budova reálného gymnázia, ve které byli obyvatelé německé národnosti shromažďováni a ze které byly vypravovány jednotlivé transporty. Kromě těchto řádných transportů odešlo z Litoměřicka z jiných sběrných středisek několik menších skupin Němců, které dohromady čítaly 446 osob. V celkem 17 řádných transpotech bylo z Litoměřicka vysídleno 20 283 Němců.¹⁰⁹

Z internačního střediska v Roudnici nad Labem bylo vypraveno celkem pět transportů, z nichž první odjel až 21. července 1946, poslední byl vypraven 16. září 1946. Celkem odjely čtyři transporty po čtyřiceti vagonech a jeden se šesti vagony. Nejvíce internovaných se v Roudnici nad Labem nacházelo 20. srpna 1946, kdy se tam nacházelo 1305 osob. Z dostupných záznamů litoměřického archivu vyplývá, že pouhé tři dny se v táboře nacházelo více mužů než žen.¹¹⁰

V internačním táboře v Terezíně došlo k praktickému převedení pod správu ministerstva vnitra jmenováním nového velitele tohoto tábora, kterým se stal Otakar Kálal. Ten do funkce nastoupil 2. 7. 1945 a měl zejména uspořádat poměry v táboře. Tímto datem byla zahájena druhá fáze existence tohoto tábora, která trvala až do května 1946. Celkem prošlo terezínským táborem 3 725 osob, u kterých není pochyb, že se v táboře vyskytovaly. Z toho bylo 2080 mužů a 1645 žen. Nejvyšší stav v táboře byl zaznamenán v létě 1945, kdy se zde vyskytovalo téměř 2 700 osob.¹¹¹

¹⁰⁷ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 125. ISBN 80-7044-180-1.

¹⁰⁸ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, Lovosice, Roudnice nad Labem, Polepy, Malá pevnost Terezín.

¹⁰⁹ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 131. ISBN 80-7044-180-1.

¹¹⁰ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Roudnice nad Labem, k.1.

¹¹¹ POŁONCARZ, Marek. *Internační tábor pro německé obyvatelstvo: malá pevnost Terezín 1945-1948*. Terezín: Památník Terezín, 1997. Str. 21. ISBN 80-238-1195-9.

Odsuny z litoměřického okresu probíhaly, stejně jako ve zbytku republiky, do sovětského a amerického pásma. Ze 17 transportů, které byly odeslány ze sběrného střediska v Litoměřicích, zamířilo 13 z nich do pásma sovětského a zbylé čtyři do pásma amerického. Celkem bylo do sovětské zóny odsunuto 15 804 osob a do americké zóny 4 479 osob.¹¹²

Během prvního transportu do americké okupační zóny, který se uskutečnil 2.5. 1946, bylo odsunuto 1200 osob, které byly téměř výhradně z Litoměřic. Těchto 1178 osob doplnilo osm obyvatel ze Žalhostic, jeden z Terezína, čtyři z Pokratic, dva z Encovan, čtyři z Křešic a tři z ostatních okresů.¹¹³

22. 5. 1946 bylo v druhém transportu odsunuto do americké okupační zóny také 1200 osob, z nichž nejvíce pocházelo z Litoměřic, Lovosic a Úštěka, které doplňovali obyvatelé Pokratic, Levína, Dlažkovic a Českých Kopist.¹¹⁴

Ve třetím transportu 21. 6. 1946 bylo odsunuto do sovětské okupační zóny 1209 osob, z nichž bylo sedm mužů a pět žen ve věku do jednoho roku, 70 mužů a 62 žen ve věku od jednoho do roku do šesti let, 85 mužů a 64 žen ve věku od šesti do dvanácti let a 333 dospělých mužů s 583 dospělými ženami. Nejvíce z nich opět pocházelo z Litoměřic, ale velké počty osob byly také z Petrovic, Sezimek, Žitenic, Konojed, Kamýku, Janovic nebo Heřmanic.¹¹⁵

Čtvrtý transport byl vypraven 3. 7. 1946 do sovětské okupační zóny a čítal 1200 osob. Čtyři muži a čtyři ženy ve věku do jednoho roku, 63 mužů a 63 žen ve věku od jednoho roku do šesti let, 62 mužů a 61 žen mezi šesti a dvanácti lety a 321 dospělých mužů s 581 dospělými ženami. Nejvíce transportovaných bylo z Litoměřic, Malých Žernosek, Mukařova, Mrskles, Prosmýků, Srdova, Zimoře, Žalhostic, Libochovan, Heřmanic, Čerčeniště a Bukoviny.¹¹⁶

9. 7. 1946 odjel pátý transport řádného odsunu z litoměřického okresu. Tento směřoval do sovětské zóny. V tomto transportu cestovalo deset mužů a deset žen do jednoho roku, 80 mužů a 47 žen od jednoho roku do šesti let, 54 mužů a 49 žen od šesti do dvanácti let, 22 mužů a 22 žen mezi dvanácti a čtrnácti lety a 346 dospělých mužů a 568 dospělých žen. Nejvíce z nich pocházelo z Čížkovic, Hlinné, Chotiměře,

¹¹² RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 131. ISBN 80-7044-180-1.

¹¹³ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

¹¹⁴ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

¹¹⁵ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

¹¹⁶ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

Lhotky, Velkých Žernosek, Žitenic, Litoměřic, Malíče, Miřejovic, Medvědic, Michalovic, Pokratic, Třebušína a Sebušina.¹¹⁷

V pořadí šestý transport proběhl 16. 7. 1946 s 1208 osobami a směřoval do sovětské zóny. Přítomno bylo 17 mužů a 15 žen ve věku do jednoho roku, 72 mužů a 56 žen ve věku od jednoho roku do šesti let, 69 mužů a 60 žen mezi šesti a dvanácti lety, 27 mužů a 28 žen mezi dvanácti a čtrnácti lety a 328 dospělých mužů s 536 dospělými ženami. V tomto transportu bylo nejvíc obyvatel Křešic, Kravaří, Levína, Litoměřic, Lovečkovic, Pohořan, Sutomi a Žitenic.¹¹⁸

V sedmém transportu cestovalo 22. 7. 1946 1208 osob do sovětského okupačního pásma. Celkem to bylo osm mužů a sedm žen ve věku do jednoho roku, 67 mužů a 56 žen ve věku od jednoho roku do šesti let, 67 mužů a 63 žen mezi šesti a dvanácti lety, 14 mužů a 16 žen mezi dvanácti a čtrnácti lety a 326 dospělých mužů s 584 dospělými ženami. Tito lidé byli obyvateli Žitenic, Velemína, Pohoří, Ploskovic, Píšťan, Mlékojed, Lukova, Litochovic, Litoměřic, Lhotky, Chobolic, Horního Týnce, Homole, Dubičné a Doubravic.¹¹⁹

V osmém transportu do sovětské zóny 29. 7. 1946 bylo 1208 osob. 24 osob do jednoho roku, 64 mužů a 69 žen ve věku od jednoho roku do šesti let, 89 mužů a 78 žen mezi šesti a čtrnácti lety a 320 dospělých mužů s 564 dospělými ženami. Nejvíce transportovaných pocházelo z Dobkovic, Bílého Újezdu, Dražobuzi, Chotiněvsi, Křešic, Malých Žernosek, Miřejovic, Náčkovic, Polep, Rýdeče, Tlučně, Úštěka, Zahořan a Žitenic.¹²⁰

Devátým transportem 10. 8. 1946 bylo vysídleno 1208 osob do sovětské okupační zóny. Šlo o devět mužů a sedm žen ve věku do jednoho roku, 63 mužů a 55 žen mezi jedním rokem a šesti lety, 65 mužů a 69 žen mezi šesti a čtrnácti lety a 360 dospělých mužů s 580 dospělými ženami. Tyto osoby pocházely nejčastěji z Břehoryjí, Domašic, Hrušovan, Malých Žernosek, Opárna, Ostrého, Pohořan, Proboštova, Robče, Tetčiněvse, Vědlíc, Velkého Hubenova, Vchynic a Žitenic.¹²¹

16. 8. 1946 proběhl desátý transport s 1208 osobami do sovětského okupačního pásma. Nejvíce z nich pocházelo z Bílého Kostelce, Boreče, Byčkovic, Habřiny, Jištěrp, Liběšic, Litoměřic, Radejčína, Sulejovic, Touchořin, Trnovan, Třeboutic a Velkého Hubenova.¹²²

¹¹⁷ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

¹¹⁸ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

¹¹⁹ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

¹²⁰ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

¹²¹ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

¹²² SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

Jedenáctý transport byl vypraven 21. 8. 1946 do sovětské okupační zóny s 1212 osobami, které nejčastěji pocházely ze Želechovic, Vlastoslavi, Prosmky, Nučnic, Lovosic, Litoměřic, Libochovan, Chudoslavic a Hlupice.¹²³

30. 8. 1945 byl vypraven v pořadí dvanáctý transport, do kterého nastoupilo 1245 vysídlenců, kteří zamířili do sovětské okupační zóny. Nejvíce z nich bylo původními obyvateli Dlažkovic, Dolní Vysoké, Janovic, Jenčic, Kamýku, Konojed, Kotelic, Litoměřic, Libochovan, Podsedic, Rochova, Sebusína, Suletic, Třebenic, Velkých Žernosek a Zimoře.¹²⁴

Třináctý transport opustil Litoměřice 4. 9. 1946 s 1230 osobami a mířil opět do sovětské okupační zóny. Největší skupiny transportovaných pocházely z Blahova, Blíževedel, Brňan, Horního Týnce, Chotiměře, Liběšic, Litoměřic, Lovosic, Lukavce, Malých Žernosek, Horních a Dolních Nezlů, Ploskovic, Starého, Třebívlic, Třebušína, Vrbice, Zahořan, Zálezlů a Zimoře.¹²⁵

1215 obyvatel opustilo Československo 6. 9. 1946, když čtrnáctým transportem zamířilo do amerického okupačního pásma. Nejvíce z nich pocházelo z Žitenic, Vinného, Srdova, Milešova, Litoměřic, Čeraniště, Děčan, Dřemčic, Chodoulic, Křešic, Lbína, Mířejovic, Sedlece, Skalice, Teplé a Kninic.¹²⁶

Dalších 1230 obyvatel bylo transportováno do sovětského okupačního pásma, a to 10. 9. 1946. Jednalo se převážně o obyvatele Žitenic, Šebířova, Sulejovic, Starého Týna, Soběnic, Ploskovic, Litoměřic, Chotiněvsi, Domašic, Čížkovic, Bohušovic, Blíževedel a Hlinné.¹²⁷

Ve dnech 18. 9. 1946 a 13. 10. 1946 proběhly ještě další dva transporty. První z nich mířil s 1230 obyvateli do sovětské okupační zóny. Druhý odvážel 864 osob do americké okupační zóny. Tímto sedmnáctým transportem byl oficiální odsun Němců z Litoměřic uzavřen.¹²⁸

V internačním středisku v Terezíně se obdobím organizovaného odsunu stal úsek čtyř měsíců v roce 1946, kdy nedocházelo k přijímání nových internovaných. Zvláštní skupinu tvořili ti, kteří nebyli zařazeni v evidenci tábora, ale museli se zde hlásit, aby mohli být buď úředně propuštěni, nebo zařazeni do transportů. Nejčastěji šlo

¹²³ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

¹²⁴ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

¹²⁵ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4

¹²⁶ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4

¹²⁷ SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4

¹²⁸ RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 130. ISBN 80-7044-180-1.

o osoby přicházející z Hrdel, Bohušovic a Českých Kopist, kde byla zaměstnána spousta Němců. Takových případů bylo celkem 35.¹²⁹

Transporty z Terezína probíhaly zejména do sběrného střediska v Modřanech. První z nich byl vypraven 11. 5. 1946 se 173 osobami, z nichž bylo 127 žen a 46 mužů od 17 do 68 let. Druhý transport do Modřan se uskutečnil 22. 7. 1946 a zahrnoval 386 žen a 140 mužů starších 15 let. Ve třetím transportu bylo přepraveno 289 žen a 223 mužů. Kromě hlavních transportů bylo v menších skupinách do Modřan přepraveno ještě 91 osob. Němci však nebyli k odsunu předáváni jen do Modřan, ale také ke krajskému soudu v Litoměřicích a bezpečnostnímu referátu ONV v Roudnici, Teplicích a Ústí nad Labem, takových osob bylo 32. Dalších 41 žen a 62 mužů odešlo do sběrného střediska v Litoměřicích, České Lípě, Lovosicích nebo Roudnici nad Labem. Po těchto letních odsunových transportech se výrazně snížil počet internovaných. Kromě odsunutých bylo 44 osob předáno litoměřickému soudu, tři pražskému a jedna chebskému, 103 osob, které měly na svobodě čekat na odsun nebo repatriaci, bylo propuštěno, sedm osob uprchlo. K 1. 9. 1946 se v táboře nacházelo 241 mužů a 37 žen, kteří měli vzhledem k nízkému počtu internovaných zlepšené existenční podmínky.¹³⁰

Dalších 252 osob přišlo do Terezína v období mezi 2. 9. 1946 a 30. 5. 1947. Největší přísun nových internovaných se uskutečnil z důvodu zrušení internačního tábora v Ústí nad Labem, odkud 5. 12. 1946 přišlo 101 mužů a 10 žen. Od prosince 1946 plnil tábor stále častěji úlohu sběrného střediska pro odsun Němců. V tomto období již výrazně převažovaly odchody z tábora většinou související s odsunem, nad příchody.¹³¹

„Poslední tečkou za oficiální existencí internačního tábora bylo formální převedení 29. 2. 1948 dvou internovaných do péče Úřadu ochrany práce při Okresním národním výboru v Litoměřicích.“¹³²

V letech 1945-1948 prošlo Malou pevností kolem 3 800 lidí, z nichž zemřelo nejméně 548 lidí, spíše však 600. V tom čase to byla jedna z nejvyšších úmrtností v internačních táborech v Čechách, na Moravě a ve Slezsku.¹³³

¹²⁹ POŁONCARZ, Marek. *Internační tábor pro německé obyvatelstvo: malá pevnost Terezín 1945-1948*. Terezín: Památník Terezín, 1997. Str. 16. ISBN 80-238-1195-9.

¹³⁰ POŁONCARZ, Marek. *Internační tábor pro německé obyvatelstvo: malá pevnost Terezín 1945-1948*. Terezín: Památník Terezín, 1997. Str. 16. ISBN 80-238-1195-9.

¹³¹ POŁONCARZ, Marek. *Internační tábor pro německé obyvatelstvo: malá pevnost Terezín 1945-1948*. Terezín: Památník Terezín, 1997. Str. 20. ISBN 80-238-1195-9.

¹³² POŁONCARZ, Marek. *Internační tábor pro německé obyvatelstvo: malá pevnost Terezín 1945-1948*. Terezín: Památník Terezín, 1997. Str. 20. ISBN 80-238-1195-9.

¹³³ STANĚK, Tomáš, *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005. Str. 158. ISBN 80-7285-062-8.

Z okresu Litoměřice mělo být podle plánu odsunuto 23 655 německých občanů, celkem jich bylo odsunuto 20 283, někteří odešli individuálně mimo odsun a v okrese jich nakonec zůstalo 1 462, což byli většinou specialisté s rodinami, antifašisté nebo příslušníci smíšených manželství.¹³⁴

¹³⁴ RADVANOVSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 131. ISBN 80-7044-180-1.

4 NÁSLEDKY ODSUNU

4.1 Politické následky

Vysídlení obyvatel početné německé národnosti mělo v Československé republice za následek zjednodušení politického spektra. „Německý faktor“ totiž nesporně ovlivňoval formy zrajících politických konfliktů. Nekompromisnost a ráznost v postupu proti Němcům měla za důsledek mohutné vlny nacionálního radikalismu, který měl nezanedbatelný podíl na upevňování pozic jednotlivých politických stran. Z této situace dokázali nejvíce vytěžít komunisté. Demokratické strany se samozřejmě také snažily upozorňovat na svůj pozitivní postoj k odsunu německé menšiny, tato argumentace pro ně však byla zejména nástrojem k udržení „socializující“ parlamentní demokracie. Velká část československé veřejnosti neměla nejspíš tušení o tom, že vysídlení Němců bude přinášet politické výhody zejména KSČ. Sami komunisté následně potvrzovali, že odsun Němců a s ním spojené události měly společně s tvorbou národnostně jednotného státu nemalý vliv na převzetí monopolní moci ve státě komunisty. Přestože tato souvislost nebyla přímočará, nelze ji opomenout, obzvláště z hlediska dalšího vývoje Československa.¹³⁵

4.2 Ekonomické následky

Znárodnění průmyslu, bank a pojišťoven bylo opatření, které bylo po skončení války nejhlubším zásahem do předmnichovské ekonomiky státu. V ústecké oblasti znamenalo toto opatření definitivní likvidaci pozic německého kapitálu. Právní normy umožňující tyto zásahy do ekonomiky státu byly připraveny do konce roku 1945 a začátkem roku 1946 byl dokonce přijat Statut národních podniků. Na základě tohoto statutu bylo do konce roku 1947 ze 3 348 znárodněných technických jednotek postupně vytvořeno 321 národních podniků, z nichž 19 mělo sídlo v ústecké pohraniční oblasti.¹³⁶

Odsunem a vyvlastněním německého obyvatelstva získala Československá republika značné hodnoty. Zejména sociálně slabší skupiny obyvatelstva byly uspokojeny přídělem zkonfiskovaného německého majetku. Tyto skupiny tak osidlovaly

¹³⁵ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948): studijní materiál*. Vyd. 1. Ostrava: Amosium servis, 1992. Str. 98. ISBN 80-85498-04-9.

¹³⁶ RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 124. ISBN 80-7044-180-1.

pohraničí. Konfiskovaný majetek byl pod národní správu, což usnadnilo masivní socializační nápor po únoru 1948. Postavení ekonomicky nejvýznamnějších částí tohoto majetku do znárodněného sektoru se stalo závažným krokem na cestě k přetvoření vlastnických vztahů. Tento přístup ke zkonfiskovanému majetku pochopitelně neuspokojoval tu část populace, která chtěla rozšířit prostor pro soukromé podnikání. Naopak široké podpory se dočkal od obyvatel, kteří si po přidělení německého majetku dočasně zlepšili materiální poměry. Efektivní využívání získaných majetkových hodnot však omezovala řada problémů, která provázela formování novoosídleneckých pospolitostí v pohraničních regionech. Osídlování mělo samozřejmě některé pozitivní výsledky, ale spíše bylo provázeno závažnými problémy, v jejichž důsledku mnohé hodnoty zchátraly, byly zničeny, nebo pro společnost nenávratně ztraceny. To nejspíš následně poznamenalo civilizační a obecně kulturní tvárnost oblastí, z nichž byli Němci vysídleni.¹³⁷

4.3 Hospodářské následky

Odchod Němců s sebou přinesl i hospodářské potíže, protože odcházeli zkušení a kvalifikovaní dělníci a technici. Zejména v hornictví bylo německé obyvatelstvo značně zastoupeno, na což již 8. ledna 1946 upozornil Fierlinger. K 15. prosinci 1945 pracovalo v republice 34 000 německých horníků. V případě odsunu těchto pracovních sil by podle odborníků těžba poklesla o jeden milion tun uhlí, což by podle Fierlingera ohrozilo stát, který je na uhelné produkci závislý hospodářsky, sociálně a dokonce existenčně. Vláda tedy schválila Fierlingerův návrh na vyjmutí německých horníků z odsunu.¹³⁸

Úbytek ekonomicky aktivního obyvatelstva působil také nepříznivě na obnovu a rozvoj československého hospodářství. Vidina národnostně jednotného státu však měla přednost. Ve sféře zaměstnanosti představovala náhrada německých pracovních sil nemalý problém. Ztráty kvalifikovaných a dobře zapracovaných německých zaměstnanců byly nejpatrnější zejména v průmyslových oborech a výrobních řemeslech, jejichž produkty přinášely Československu úspěchy na zahraničních trzích. Zemědělství, lesnictví a další sféry hospodářské činnosti byly odsunem rovněž postiženy. V nejdůležitějších odvětvích a provozech se sice podařilo německé

¹³⁷ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948): studijní materiál*. Vyd. 1. Ostrava: Amosium servis, 1992. Str. 99. ISBN 80-85498-04-9.

¹³⁸ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 150. ISBN 80-7038-193-0

pracovníky nahradit, růst zaměstnanosti však vždy neznamenal kvalitativní přínos, což platilo zejména pro pohraničí.¹³⁹

Další překážkou hospodářského rázu se stávaly rychle se množící intervence za vyjmutí Němců z odsunu. Nejvíce se rozrostly v polovině roku 1946. Němci byli levnou a bezprávnou silou, jejich odchod způsobil podnikům a národním správcům výrobní těžkosti. Před žněmi se zemědělství v pohraniční oblasti ocitlo v hrozné situaci, v té době se proud intervencí ještě znásobil. Vláda však všechny intervence odmítla, katastrofální nedostatek pracovních sil však nutil vládu otázku znovu projednat. 12. července 1946 bylo schváleno opatření na zajištění pracovních sil pro zemědělskou výrobu po odsunu Němců.¹⁴⁰

4.4 Etnické následky

Vysídlení většiny Němců z Československa a způsob jeho provedení je velmi průkazným dokladem o hloubce a intenzitě vlivu, jaký měla válka a nacistická okupace v českém národním prostředí. Současně jej také lze považovat za událost, která poznamenala charakter a směr dalšího vývoje republiky.¹⁴¹

Čím atraktivnější bylo spektrum pracovních příležitostí v industriálních a urbanizovaných okresech, tím rychleji a úspěšněji proběhl proces osidlování. Je pochopitelné, že tak velký migrační pohyb ve velmi krátkém časovém období vytvořil sociálně velmi pestrou strukturu obyvatelstva, v níž nescházely ani nejrozumnější asociální živly. Zároveň lze konstatovat, že konkrétně ústecká oblast skýtala novým osídlencům možnost značného množství pracovních příležitostí. Kromě toho zde bylo možné poměrně levně získat živnost, dům či byt. Nejvíce nových osídlenců sem přicházelo z poměrně kompaktních zón, českých obcí bezprostředně sousedících s ústeckou oblastí, zvláště pak ze středních Čech a Plzeňska, méně z východních Čech. Část nových osídlenců se však po určité době vracela do svých původních domovů, protože pobyt v pohraničí nesplňoval představy a předpoklady, za kterými sem přišli.¹⁴²

¹³⁹ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948): studijní materiál*. Vyd. 1. Ostrava: Amosium servis, 1992. Str. 100. ISBN 80-85498-04-9.

¹⁴⁰ KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. 1. vyd. Praha: Panorama, 1990. Str. 151. ISBN 80-7038-193-0

¹⁴¹ STANĚK, Tomáš. *Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa: (1918-1948): studijní materiál*. 1. vyd. Ostrava: Amosium servis, 1992. Str. 96. ISBN 80-85498-04-9.

¹⁴² RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 180. ISBN 80-7044-180-1.

Po velkých migračních proudech v letech 1945 a 1946 došlo na přelomu dvou následujících let k postupné stabilizaci obyvatelstva. V ústecké oblasti však noví osídlenci jen velmi pomalu překonávali nejrozličnější národnostní, zvykové, náboženské i sociální rozdíly. Těžko pak hledali vztah ke kraji, který se měl stát jejich novým domovem, ovšem zdaleka ne všem se to podařilo. V důsledku těchto změn zaznamenala po všech stránkách vyspělá ústecká pohraniční oblast v dalších letech obrovské ztráty, ať už šlo o zánik celých vesnic, devastaci měst nebo zpustnutí půdy.¹⁴³

„Do té doby kulturní pohraniční oblast se začala proměňovat ve zjižvenou, víceméně extenzivně obhospodařovanou krajinu.“¹⁴⁴

O tom, že jsou Benešovy dekrety a odsun sudetských Němců zastoupeny v historické paměti Čechů, svědčí jejich občasné zapojení do veřejného diskurzu či přímo do politiky. Stále však platí to, že historie má být řádně zpracována, zhodnocena a má být zdrojem poučení pro přítomnost. Ničím víc. A tak je to i v případě česko-německých vztahů a jejich aktuálního rozvoje.¹⁴⁵

4.5 Odsun a dekrety v reflexi české veřejnosti

Z hlediska etnického proběhlo vysídlení opravdu důsledně. Dnes v litoměřickém okrese žijí Ukrajinci, Mongolové nebo Romové. Němců minimum. Pro nás je to možná škoda, dnes by se nám určitě hodilo s nimi vyrůstat bok po boku, a dostat tak v běžném životě základ jejich jazyka, který je dnes jazykem světovým. Na druhou stranu se o obyvatelích Litoměřic všeobecně říká, že jsou velkými patrioty, těžko tedy soudit, zda by zrovna oni chtěli žít v symbióze s někým, kdo je kdysi vyhnal z jejich domovů. Co se týče současného stavu myšlení litoměřických lidí, jak je rok dlouhý, nikdo si na odsun Němců nevzpomene. Jediné, co naše sousedy připomíná, jsou staré německé vily, které v posledních letech začali Litoměřičtí hojně opravovat. Ale tím to končí. Co však nelze opomenout je, že Litoměřice se v poslední době staly středem zájmu německých turistů, kterých sem v létě zavítá opravdu hodně. Snad proto, aby našli své kořeny, navštívili příbuzné, nebo jen prošli kdysi sudetským městem. Lidé se

¹⁴³ RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 180. ISBN 80-7044-180-1.

¹⁴⁴ RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. Str. 180. ISBN 80-7044-180-1.

¹⁴⁵ NOVOTNÝ, Lukáš. *Dekrety, odsun sudetských Němců v historické paměti Čechů*. [online]. [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/2012-2/dekrety-odsun-sudetskyh-nemcu-v-historicke-pameti-cechu>

k nim zde chovají vstřícně, většina z nich totiž myslí ekonomicky, Němci podporují zdejší příjmy z turismu.

Negativně odsun dopadl zejména na ekonomiku litoměřické oblasti, kde bezprostředně po něm výrazně poklesla průmyslová i zemědělská produkce. V dnešní době jsou v blízkém sousedství Litoměřic v provozu dvě továrny, jedna v Lovosicích na výrobu hnojiv a jedna v Čížkovicích na výrobu cementu. I zemědělstvím se zde v dnešní době živí spousta lidí, a to v některých případech dost úspěšně, zejména na poli ovocnářském. Ne nadarmo se Litoměřicím přezdívá „Zahrada Čech“. Ekonomiku zároveň podporují i turisté, protože je zde zajímavé historické centrum a atraktivní okolí Českého středohoří. Jak už jsem zmiňovala výše, hojnými návštěvníky jsou Němci. Zatímco bezprostředně po odsunu se do Litoměřic sjížděli noví osídlenci z řad zlatokopů nebo sociálně slabších vrstev, kteří zde často ani nevydrželi, dnes je toto město i jeho okolí vyhledávaným místem k bydlení, zejména proto, že je odsud blízko do Prahy, do Německa i do Českého středohoří. Ani z tohoto hlediska tedy již není odsun Němců aktuálním tématem.

Nejčastěji bylo samotné vysídlení Němců a prezidentovi dekrety skloňováno na poli politickém. Zejména v poslední době, před prezidentskými volbami, jsme o tomto tématu od politiků slyšali kdeco. Samotný Karel Schwarzenberg byl kritizován za své vyjádření k Benešovým dekretům a k Benešovi samotnému, když nepřímou vyjádřil myšlenku, že dnes by se ze svého přístupu k Němcům zpovídal u soudu v Haagu. Obratný řečník Miloš Zeman toto samozřejmě využil ve svůj prospěch. Možná i proto Karel Schwarzenberg ve druhém kole prezidentských voleb proti svému protikandidátovi neuspěl. Jedním z důvodů mohl být také fakt, že zatímco Miloš Zeman je kovaný Čech, Karel Schwarzenberg byl skloňován nejčastěji jako rakouský šlechtic. V prvním kole prezidentských voleb se litoměřičtí voliči přiklíněli na stranu Karla Schwarzenberga. V kole druhém to však i v tomto okrese prohrál, i když z celého ústeckého kraje bývají právě Litoměřice svou volbou velmi specifické, často pravicově smýšlející. Ne však v posledních senátních, krajských ani prezidentských volbách.

Na poli mezinárodním se o odsunu v poslední době hovořilo v souvislosti s návštěvou bavorského premiéra v Praze, který přijal pozvání Petra Nečase. Český premiér dal najevo, že Benešovy dekrety a otázky s nimi související nehodlá řešit, v Bavorsku však s určitou opatrností očekávali jakýsi průlom v dosud mírně zamrzlých vztazích. Bavorský premiér, který je zastáncem vysídlených Němců, proto vzal s sebou šéfa sudetských Němců Berndta Posselta. Tato návštěva měla být novým začátkem ve vzájemných vztazích, které už teď fungují v mnoha jiných rovinách.

Samotní čeští obyvatelé už podle výzkumu agentury STEM netrpí přílišnou antipatií vůči Němcům. Výzkum byl proveden v roce 2012 a u reprezentativního vzorku českých obyvatel zjišťoval oblíbenost ostatních zemí. Mezi našimi sousedy nejlépe dopadlo Slovensko a Rakousko, nejhůře Polsko. Němci se tedy ocitli v pomyslném středu, což příliš neodpovídá historickým zkušenostem. Naštěstí tedy v případě odsunu Němců historie zůstala historií a česko-německé vztahy jsou stavěny na zkušenostech ze současnosti.¹⁴⁶

¹⁴⁶ STEM. *Vztahy občanů ČR k vybraným zemím*. [online]. © [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://www.stem.cz/clanek/2627>

Závěr

Téma odsunu Němců je sice už mnohokrát popsáno, ale jistě ne zcela probádané. Zejména oblast Litoměřicka je z hlediska zdrojů popsána nedostatečně. Zřejmě jde i o fakt, že z hlediska vysídlování Němců je tato oblast nepříliš zajímavá, zejména ve srovnání například s ne příliš vzdáleným Ústím nad Labem. Jediným opravdu zajímavým faktorem je v této problematice internační tábor v Terezíně, který sloužil jako koncentrační tábor a následně byl předělán na tábor internační. Tento tábor však byl v literatuře již popsán.

Cílem práce bylo popsat odsun Němců, jeho příčiny, průběh a následky. Toto bylo uskutečněno na příkladu celého Československa a následně na příkladu Litoměřicka. Příčiny i průběh byly pochopitelně celostátní, odsun se tedy lišil zejména jeho následky, které byly pro různé regiony odlišné. Dalším cílem bylo popsání reflexe odsunu. Ta byla zmíněna na konci poslední kapitoly.

Práce měla přiblížit odsun Němců v několika aspektech. To, jak odsun probíhal, ví snad každý, ale co k němu vedlo, jaká byla v té době v Československu politická a ekonomická situace je důležité popsat. Nelze také zapomínat na to, jakou roli v celém vysídlování sehrál Sovětský svaz a jak následně naložil se situací v Československu.

Litoměřicko je velmi zajímavou oblastí pro toto téma. Nejdříve odsud byli vyhnáni Češi a Litoměřice se staly součástí Sudet a následně Češi vyháněli Němce. I hospodářské a ekonomické aspekty jsou v této oblasti zřejmé, zejména proto, že je zde velmi rozvinut průmysl a zároveň zemědělství.

Otázka jak probíhal odsun z Litoměřicka, byla v textu taktéž zodpovězena. V podstatě obdobně jako v celé republice. I v litoměřické oblasti probíhal napřed divoký odsun následovaný tím organizovaným. Pro potřeby odsunu bylo v okolí Litoměřic zřízeno pět internačních táborů. Tyto tábory ve městech Litoměřice, Lovosice, Terezín, Roudnice nad Labem a v Polepech byl zřízen speciální internační tábor pro děti. Nejvíce záznamů lze najít o internačním táboře v Litoměřicích, z něhož bylo pravděpodobně také odsunuto nejvíce lidí. Tím historicky nejzajímavějším je potom internační tábor v Terezíně, který zde byl již mnohokrát zmiňován. Zajímavým je zejména pro přeměnu z koncentračního tábora na tábor internační.

Co se týče reflexe odsunu, v očích dnešního obyvatelstva České republiky není tématem aktuálním, ale také není zcela opomínáno. Největšímu zájmu se těší na poli mezinárodní politiky. Mezi obyčejnými lidmi však k větší nevraživosti vůči Němcům nedochází. Naopak nejméně oblíbeným národem ze všech Českých sousedů jsou Poláci, zatímco Němci se tak velkým antipatiím netěší.

První hypotézou, kterou lze z hlediska dosaženého poznání potvrdit, je fakt, že odsun probíhal vesměs spořádaně a bez excesů. O tom svědčí i dopisy, které byly doručovány Německým obyvatelům s informacemi o tom, co si mohou vzít do transportu. Jídlo na cestu bylo dostačující, ve vlaku možnost si uvařit na kamnech, která topila. Peněz sice nebylo moc, ale ani ne málo. A co se týče zavazadel, v podstatě si mohli vzít to, co unesli, povolená váha se pohybovala mezi třiceti a padesáti kilogramy. Vlaky nejezdily přeplněné, takže odsun opravdu probíhal humánně a spořádaně.

Hypotézou číslo dvě pak bylo to, že odsuny jsou viditelné v mnoha aspektech. I to lze potvrdit. Ve směru politickém následovala více než čtyřicetiletá nadvláda komunistů, kteří odsun podporovali. O etnických důsledcích nelze pochybovat. V případě ekonomiky zejména v pohraničí došlo ke krizi, v zemědělství chyběli lidé, v průmyslu taktéž. Noví osídlenci sice přicházeli, ale život v pohraničí často nenaplnoval jejich představy, a tak se často brzo stěhovali zase pryč. Často také docházelo k devastaci majetku, který noví osídlenci získali po německých obyvatelích. V hospodářském sektoru poměrně brzo došlo ke znárodnování a průmysl byl orientován na zbrojní průmysl, protože Sovětský svaz vedl studenou válku se Spojenými státy americkými. Toto zaměření však bylo pro Československý průmysl nevhodné s ohledem na možnosti země.

Zajímavým pokračováním práce by mohl být pohled na odsun očima antifašistů, případně Němců, kteří odešli dobrovolně. Tento úhel pohledu by mohl do problematiky vyhnání vnést nové světlo. Zejména proto, že antifašisté měli v průběhu odsunu zvláštní podmínky, někteří dokonce směli zůstat. Dalším zajímavým pohledem by mohli přispět ti, co zůstali z důvodu smíšeného manželství. V Litoměřicích ještě několik pamětníků žije. Výpověď někoho zúčastněného by do problematiky tohoto tématu jistě vnesl méně historický a více lidský pohled. Pokračování by se mohlo ubírat i cestou hlubšího prozkoumání archivu, kde lze najít spousty zajímavých věcí, případně jmen, u kterých lze pátrat po jejich osudech.

Tyto výstupy lze použít zejména jako historická zjištění, nebo fakta. Pro použití v současnosti by nejspíš uplatnění nenašly. Národ, který se nepoučí ze své minulosti je ovšem odsouzen k tomu, aby ji prožil znovu. Tento text a jemu podobné by měly sloužit hlavně k tomu, aby všichni měli šanci poučit se z minulosti.

SEZNAM POUŽITÝCH ZDROJŮ

Seznam použitých českých zdrojů

BUCHVALDEK, Miroslav et al. *Československé dějiny v datech*. 2. vyd. Praha: Svoboda, 1987.

HOUŽVIČKA, Václav. *Návraty sudetské otázky*. Praha: Karolinum, 2005. ISBN 80-246-1007-8.

KALINOVÁ, Lenka. *Společenské proměny v čase socialistického experimentu*. Praha: Academia, 2007. ISBN 978-80-200-1536-5.

KAPLAN, Karel. *Pravda o Československu 1945 – 1948*. Praha: Panorama, 1990. ISBN 80-7038-193-0.

KASTNER, Quido Karel Bor. *Osídlování českého pohraničí od května 1945: (na příkladu vybraných obcí Litoměřicka)*. 2., přeprac. a rozš. vyd. Ústí nad Labem: Sociologický ústav AV ČR, 1999. 2 sv. ISBN 80-85950-59-6.

Komu sluší omluva : Češi a sudetští Němci. Dokumenty, fakta, svědectví. 1. vyd. Praha: Erika s.r.o., 1992. Str. 86. ISBN 80-825612-02-X.

NĚMEČEK, Jan. *Cesta k dekretům a odsunu Němců*. 1. vyd. Praha: Littera Bohemica, 2002. ISBN 80-85916-21-5.

NOVOTNÝ, Lukáš. *Karlovy Vary*. 1. vyd. Praha: Paseka, 2007. ISBN 978-80-7185-798-3.

POŁONCARZ, Marek. *Internální tábor pro německé obyvatelstvo: malá pevnost Terezín 1945-1948*. Terezín: Památník Terezín, 1997. ISBN 80-238-1195-9.

PROCHÁZKA, Jaromír. *Poválečné Československo 1945 – 1989*. 1. vyd. Praha: Karolinum. ISBN 80-7066-437-1.

RADVANSKÝ, Zdeněk. *Konec česko-německého soužití v ústecké oblasti 1945-1948*. 1. vyd. Ústí nad Labem: UJEP, 1997. ISBN 80-7044-180-1.

RICHTER, Karel. *Sudety*. Praha: FAJMA, 1994. ISBN 80-85374-22-6.

RIPKA, Hubert. *Únorová tragédie*. 1. vyd. Brno: Atlantis, 1995. Str. 181. ISBN: 80-7108-098-5.

SLÁDEK, Milan. *Němci v Čechách*. Praha: PRAGMA, 2002. ISBN 80-7205-901-7.

STANĚK, Tomáš. *Německá menšina v českých zemích 1948 - 1989*. 1. vyd. Praha: ISE, Institut pro středoevropskou kulturu a politiku, 1993. ISBN 80-85241-29-3.

STANĚK, Tomáš. *Poválečné „excesy“ v českých zemích v roce 1945 a jejich vyšetřování*. Praha: Ústav pro soudobé dějiny Akademie věd České republiky, 2005. ISBN 80-7285-062-8.

STANĚK, Tomáš. Odsun Němců z Československa 1945 – 1947. Praha: Academia – Naše vojsko, 1991. ISBN 80-200-0328-2.

STANĚK, Tomáš. Předpoklady, průběh a důsledky vysídlení Němců z Československa (1918 – 1948). Ostrava: Amosium servis, 1992. ISBN 80-85498-04-9.

TOMEŠ, Zdeněk. *Hospodářská politika 1900-2007*. 1. vyd. Praha: C. H. Beck, 2008. ISBN 978-80-7400-002-7.

VON ARBURG, Adrian; STANĚK, Tomáš. Organizované divoké odsuny? Úloha ústředních státních orgánů při provádění „evakuace“ německého obyvatelstva (květen až září 1945). (1. Část: Předpoklady a vývoj do konce května 1945). *Soudobé dějiny*, 2005, roč. 12, čís. 3-4, s. 465-533.

.....

Seznam použitých internetových zdrojů

ČSÚ. *Československé sčítání lidu 1930*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: http://www.scitani.cz/sldb2011/redakce.nsf/i/ceskoslovenske_scitani_lidu_1930

ČSÚ. *Přítomné obyvatelstvo podle národnosti a věkových skupin k 1. 12. 1930*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: [http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/69AE5A9D98009AA4C1256E660041EAD0/\\$File/ta_b3_30.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/69AE5A9D98009AA4C1256E660041EAD0/$File/ta_b3_30.pdf)

ČSÚ. *Přítomné obyvatelstvo podle národnosti v jednotlivých krajích k 1. 3. 1950*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: [http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/5F8F3D4A3BCFAA45C1256E660035887D/\\$File/ta_b2_50.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/5F8F3D4A3BCFAA45C1256E660035887D/$File/ta_b2_50.pdf)

ČSÚ. *Přítomné obyvatelstvo podle tříd povolání, v kombinaci s postavením v povolání k 1. 12. 1930*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: [http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/2223F3CF3B70BE4DC1256E6600436379/\\$File/ta_b6_30.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/2223F3CF3B70BE4DC1256E6600436379/$File/ta_b6_30.pdf)

ČSÚ. *Přítomné obyvatelstvo podle věkových skupin, poměru k povolání, postavení v závodě výdělečně činných a pohlaví k 1. 3. 1950*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: [http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/AAEE74A3E04306CEC1256E66003827A3/\\$File/ta_b5_50.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/AAEE74A3E04306CEC1256E66003827A3/$File/ta_b5_50.pdf)

ČSÚ. *Reemigranti podle pohlaví, roku přistěhování, nového bydliště a státu*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: [http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/F8FE8DEFFA074BA0C1256E66003D67C1/\\$File/ta_b9_50.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/F8FE8DEFFA074BA0C1256E66003D67C1/$File/ta_b9_50.pdf)

ČSÚ. *Sčítání lidu a soupis domů a bytů 1. března 1950*. [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/zakladni_informace_scitani_v_letech_1950_1980

ČSÚ. *Znalost čtení a psaní přítomného obyvatelstva staršího 10 let k 1. 12. 1930.* [online]. [cit. 2013-03-10]. Dostupné z: [http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/A475546F7A501F9CC1256E660042E667/\\$File/tab4_30.pdf](http://notes3.czso.cz/sldb/sldb.nsf/i/A475546F7A501F9CC1256E660042E667/$File/tab4_30.pdf)

KRYSTLÍK, Tomáš. *Únor 1948 nebyla žádná náhoda.* [online]. [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://www.cs-magazin.com/index.php?a=a2008032092>

NOVOTNÝ, Lukáš. *Dekrety, odsun sudetských Němců v historické paměti Čechů.* [online]. [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://cvvm.soc.cas.cz/2012-2/dekrety-odsun-sudetskych-nemcu-v-historicke-pameti-cechu>

STEM. *Vztahy občanů ČR k vybraným zemím.* [online]. [cit. 2013-03-13]. Dostupné z: <http://www.stem.cz/clanek/2627>

.....

Seznam ostatních zdrojů

SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, k.4.

SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Litoměřice, Lovosice, Roudnice nad Labem, Polepy, Malá pevnost Terezín.

SOKA Litoměřice se sídlem v Lovosicích, fond internační tábor Roudnice nad Labem, k.1.

BIBLIOGRAFICKÉ ÚDAJE

Jméno autora: Pavla Jiříčová

Obor: sociální a mediální komunikace

Forma studia: bakalářské prezenční

Název práce: Odsun Němců z Litoměřicka

Rok: 2013

Počet stran textu bez příloh: 43

Celkový počet stran příloh: 0

Počet titulů českých použitých zdrojů: 20

Počet titulů zahraničních použitých zdrojů: 0

Počet internetových zdrojů: 11

Počet ostatních zdrojů: 3

Vedoucí práce: Mgr. Lukáš Novotný M.A., Dr.